

SUOMEN ATEENAN INSTITUUTIN YSTÄVIEN YHDISTYS r.y:n
VILLA LANTEN YSTAVAT r.y:n JÄSENLEHTI 1993 · N:o 1

AURINKOMATKALLA NAUTIT KIEHTOVISTA KULTTUUREISTA!

Hyvät matkanjärjestelyt ovat tärkein osa onnistunutta lomaa. Tule Aurinkomatkalle. Asut viihtyisässä hotellissa, saat monipuolisia opaspalveluja suomen kielellä, teet upeita retkiä historiallisesti mielenkiintoisiin kohteisiin ja lennät mukavasti Finnairin koneilla.

Aurinkomatkat vie Sinut upeisiin kohteisiin kulttuurin ystävien

ITALIAAN!

Roomassa antiikin loistava historia kohtaa muodikkaan nykyajan. Napolinlahden Sorrennossa lomaasi yhdistyvät ainutlaatuiset maisemat ja maailmankuulut retkikohteet. Samat retkikohteet ovat ulottuvilla si myös korkeatasoisista kylpylöistään kuuluisalla Ischian saarella sekä

Amalfin rannikon upeissa maisemissa sijaitsevassa pienessä Maiorin kaupungissa.

TURKKIIN!

Edulliseen, mielenkiintoiseen lomaan tutustut aidossa Fethiyesä, kirkkaiden vesien äärellä Kemerissä, aurinkoisessa Alanyassa, kauniissa Marmariksessa tai Istanbulissa, joka on portti eksoottiseen Vähä-Aasiaan ja idän kulttuureihin.

KREIKKAAN!

Voit valita kulttuurilomasi kohteeksi antiikin upeiden muistomerkkien Ateenan tai minolaiskulttuurin Kreetan, jossa voit valita lomakohteeksesi Hanian, Hersonisoksen tai Agios Nikolaoksen.

**aurinko
matkat**

Luotettavinta lomaseuraa maailmalla

HELSINKI
Aleksi 38
90-1233 233

HELSINKI
Iso-Roba 1
90-1233 233

TAMPERE
Teatteritalo
Hämeenkatu
931-237 220

TURKU
Aurakatu 8,
KOP-kolmio
921-336 161

LAHTI
Torikatu 3
918-404 56

OULU
Pakkahuoneen-
katu 10
981-374 022

HELIKON

JÄSENLEHTI – MEDLEMSBLAD.

N:o 1 – 1993.

SISÄLTÖ – INNEHÅLL

Suomen Rooman instituutti	Margareta Steinby	s. 2
Klassillisia antikviteettejä	päätoim.	s. 3
Uusi kokonaisnäkemys antiikin tutkimuksista	Carl Nylander	s. 4
Tieteen syntyhetkiä	Holger Thesleff	s. 6
Suomal. Rooman historian tutkim. ja Villa Lante	Christer Bruun	s. 10
Suomalaisen runoilijan tervehdys	Lassi Nummi/Bo Carpelan	s. 17
Antiquitas-näyttely Ateneumissa	Chr. H. Ericsson	s. 18
Den protestantiska kyrkogården i Athen	Anders Sundberg	s. 20

Kirjallisuutta

Odyseia – Grekland som livspegel	Göran Schildt	s. 21
Vattenförsörjningen under antiken	Bjarne Huldén	s. 25
Ystävähdistykset, johtokunnat		s. 26

Matkat

Magna Graeciassa syksyllä 1992	Matti Oja	s. 28
Matkatoiminta	Matkaryhmät	s. 32

Kirjoitusten sisällöstä vastaavat a.o. kirjoittajat itse. För artiklarna innehåll svarar författarna själva.

TOIMITUSKUNTA – REDAKTIONSRÅD

Ericsson, Chr. H.
Jyrkänkallio, Paul
Numminen, Maija
Oksala, Teivas
Setälä, Päivi

professori
suurlähettiläs
filosofian maisteri
fil.tri., dosentti
professori

päätoimittaja – huvudredaktör
Ericsson, Chr. H.

Helikon on molempien yhdistysten yhteisesti julkaisema aikakauslehti, joka jaetaan niiden rekisteröidylle jäsenille. Julkaisu ei ole tilattavissa, mutta irtonumeroita saa yhdistysten sihteereiltä.

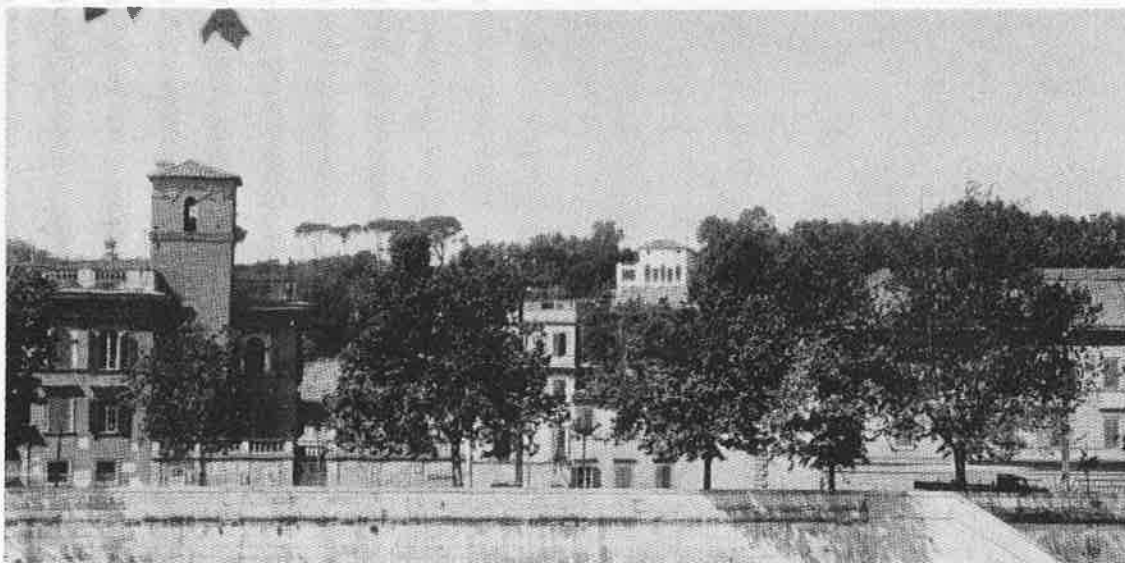
Tidskriften utges av de två föreningarna gemensamt och distribueras till registrerade medlemmar. Prenumerationer emottagas inte, men lösnummer kan erhållas genom föreningarnas sekreterare.

Kirjoituksia saa lainata julkaistavaksi lähteeseen viittaamalla.
Artiklas kan lånas för publicering om källan angives.

Yhdistysten johtokunnat ja virkailijat, kts. sivu 26–27.
För föreningarnas styrelser o. funktionärer, se sid. 26–27.

Kansikuva - pärmbild: 'Campo Vaccino' = Forum Romanum. – Vaskipiirros n. 1720–1730.

Suomen Rooman instituutti

Roomassa on 21 ulkomaista instituuttia. Suomen instituutilla on käytettävissään renessanssihuvila, jolle vain harvojen muiden instituuttien rakennukset vetävät vertaa. Kapasiteetiltaan Villa Lante sijoittuu vertailussa pikemminkin listan loppupäähän; instituutin budjetti on – varsinkin tänä leikkausten vuonna – kaikkein alhaisimpia.

Hyvin pienellä henkilökunnalla ylläpidetään kuitenkin toimintaa, joka ylittää useimpien suurtenkin laitosten saavutukset ja tavoitteet. Mikään muu instituutti ei järjestä ja tue yhtä monia kursseja. Kolmen kuukauden tieteellinen kurssi, kuukauden johdantokurssi ja kesäkuussa pidettävä opettajakurssi kuuluvat vakio-ohjelmaan; suomalaisten korkeakoulujen järjestämien lyhyempien kurssien määrä vaihtelee, mutta jää tuskin koskaan alle kahden tai kolmen vuodessa.

Mikään muu instituutti ei myöskään anna tutkijakoulutusta kuten Suomen instituutti, jonka opettajat ohjaavat nuorten uraansa aloittelevien tutkijoiden muodostamia tutkijaryhmiä. Muissa vastaavissa laitoksissa tieteellinen henkilökunta ja instituuteissa vierailevat tutkijat ja opiskelijat tekevät kukin omaa työtään. Poikkeuksen muodostavat instituuttien tukemat suuret kaivausprojektit, joiden johtajat tulevat kuitenkin useimmiten instituuttien ulkopuolelta.

Yleisötilaisuuksia on enemmän kuin Ecole Francaisella ja Deutsches Archäologisches Institutilla ja melkein yhtä paljon kuin kaikkien aktiivisimmilla instituuteilla. Näistä ennätysluvuista saamme kiittää italialaista ystäväjärjestöä ja Opetusministeriötä; jälkimmäinen tukee Suomea koskevaa luentotoimintaa.

Suomen Rooman instituutin toiminta jakautuu siis itse asiassa kahteen sektoriin, joista toinen on suomalaisen yliopisto- ja koululaitoksen tukeminen erilaisen opetustoiminnan muodossa. Sen tehtävän instituutti täyttää hyvin. Toinen sektori on tieteellinen tutkimus ja siihen liittyvä julkaisu- ja valistustoiminta. Tämä on se aktiviteetti, jonka mukaan instituuttia arvioidaan kansainvälisissä yhteyksissä. Roomassa imagoa voi ylläpitää tarjoamalla tiuhaan hyviä esitelmiä, mutta maailmalle kulkeutuvat vain julkaistut tutkimukset. Niitä on jo kauan ollut liian vähän.

Pieneltä laitokselta odotetaan paljon ja pieni laitos tekee paljon. Ei sittenkään tarpeeksi: kauan aikaa sitten aloittaneita työryhmiä on autettava viemään usein suurin uhrauksin tehdyt työnsä päätökseen ja saamaan ne julkisuuteen. Vuosibudjetissa ei tutkimuksen tukemiseen ole minkäänlaista määrärahaa. Olemme saaneet paljon apua ennen kaikkea Suomen Akatemialta ja Suomen Kulttuurirahastolta, eräissä tapauksissa kiitos instituutin hyvän maineen, myös italialaisilta laitoksilta. Julkisista varoista on kuitenkin yhä kireämpi kilpailu hyvien tekijöiden ja hyvien projektien kesken. Tarvitsemme apua myös yksityisiltä ja yrityksiltä. Humanistien tutkimustyö on halpaa: pienelläkin rahoituksella syntyy paljon tuloksia!

Emme halua emmekä voi tinkiä mistään keskeisestä, arvokkaaksi kokemastamme toiminnan muodosta. Emme halua taloudellisen laman aiheuttavan henkistä lamaa.

Margareta Steinby
Suomen Rooman instituutin johtaja

Klassillisia antikviteettejä

Klassisella maaperällä Italiassa, Kreikassa tahi Vähässä-Aasiassa tehtyjen matkojen tuloksena oli herkästi matkamuiistoja, joskin kooltaan hyvinkin vaihtelevia. Brittiläinen ylhäisaatelisto lähetti 1700-luvulla kotiin kokonaisia veistoskokoelmia, kun taas sen huomattavasti köyhemmät skandinaaviset säätyveljet palasivat kotiin mukanaan ehkä öljymaalauksia tahi muutama Piranesin kuparipiirros. (Tämän kirjoittaja tuli v. 1934 14-vuotiaana kotiin Roomasta laukussaan yhtä ja toista pientä, joka oli poimittu haudoista tahi kairauksilta ja jota myöhemmin täydennettiin matkoilla tehdyillä ostoksilla.) Maassamme oli jo pitkään ollut melkoinen määrä esineistöä – ”klassillisia antikviteettejä” – mutta yksikään asiantuntija ei omistanut niille huomiota, kukaan ei suhtautunut niihin vakavasti.

V. 1971 päättivät Klassillis-filologinen yhdistys, Latinan opettajien yhdistys ja opiskelijayhdistys Symposion, mahdollista näyttelyä silmälläpitäen, antaa inventoida tällaisen aineiston siinä määrin kuin sitä oli olemassa. Inventoinnin suoritti tämän kirjoittaja, joka löysikin melkoisesti kiinnostavaa esineistöä ja huolehti sen luetteloinnista ja valokuvaamisesta tulevaa käyttöä varten. Ateneumin yltäasanteella järjestetystä näyttelystä tuli hieno esitys (katso erill. artikkelia), mutta ennen kaikkea yllättävän täydellinen ja opettavainen kokoelma mm. kreikkalaista vientikeraamiikkaa, roomalaista lasia, kreikkalais-roomalaisia rahoja ym. Kaikki palautettiin tietenkin oikeille omistajilleen. V. 1980 luovutettiin yliopiston taidehistorialliselle laitokselle yksityiskokoelma opetustarkoituksiin, mutta myös ”pesämunaksi” tulevaisuutta varten. Kokoelma on sittemmin karttunut edelleen.

Toisinaan vaikutti siltä, että koko asia oli unohdettu, mutta äskettäin kysymys tuli ajan-kohtaiseksi Yliopiston samassa hengessä tekemän aloitteen ansiosta. Esineet, jotka ovat aitoja klassillisia antikviteetteja, ovatkin kiinnostavia opetuksen kannalta!

On muistettava, että meiltä tässä maassa puuttuu julkinen kreikkalais-roomalaisten esineiden kokoelma, mikä seikka on osoituksena siitä, että asiasta ei ole oltu kiinnostuneita. Pohjoismainen ja varsinkin suomalais-ugrilainen arkeologia käsittelee esineistöä, joka edustaa aivan toisenlaisia esteettisiä arvoja. Tilanne oli samantapainen Ruotsissa, mutta siellä oli olemassa aitoa mielenkiintoa ja tämän mielenkiinnon taustavoimana

Fil. tri, Aune Lindströmin omistuksessa ollut roomalainen marmoripää.

oli kruununprinssi, sittemmin kuningas Kustaa VI Adolf, itsekin asiantunteva ja kiinnostunut keräilijä. Niin opetuksen kuin sivistyneen yleisönkin tarpeiden kannalta pidettiin erityistä museota toivottavana: egyptiläisiä kokoelmia oli olemassa jo entisestään.

Välimeren maailman päästyä diktaattorien mellastelun jälkeen tasapainoon Ruotsin talouselämän piirissä tuli 1950-luvulta lähtien tavonmaiseksi tehdä sijoitus johonkin antiikin maaperältä hankittuun paremmanpuoleiseen, taiteellisesti ja antikvaarisesti arvokkaaseen esineeseen kunnioittavana tervehdyksenä valistuneelle hallitsijalle. Tällä tavalla syntyi Välimeren museo! Sen tärkeimpiä osia olivat aikaisemmin omiin tiloihin sijoitettu egyptiläinen kokoelma sekä Ruotsin Kyproksen tutkimusmatkan perua oleva rikas saalis. Edustettuina ovat niinkään ruotsalaisten Dendrassa ja Asinessa suorittamat kairaukset.

Tässä meillä on hyvä esikuva, olkoonkin, että me liiankin usein olemme ruotsalaisten esikuvien johdettavissa. Välimeren museon synty on ajallisesti lähellä, kun taas Kööpenhaminan hienot antiikkikokoelmat saivat alkunsa ennen Napoleonin sotia ja niiden aikana kuninkaallisin resurssein matkustelleesta Tanskan prinsistä.

Pieni esim. Helsingin yliopiston yhteydessä toimiva antiikin museo ei ole mahdottomuus, mutta kylläkin vaatii suostuttelua, yhteistyötä ja joustavuutta sekä melkoisesti työtä. Tuollainen kulttuuriteko on luonnostaan kuin tehty ihanteellisin päämäärin toimivalle yhdistykselle tahi kahdellekin sellaiselle ja se on toteutettavissa vähäisin varoin, mikäli menetellään varovaisesti. Lähtökohdana on jo olemassa kokoelma, joka vain odottaa laajentamistaan. Tässä on yhteistyössä oleville yhdistyksillemme arvokas ja tärkeä tehtävä.

Uusi kokonaisnäkemys antiikin tutkimuksesta

Käännös: Paul Jyrkänkallio

Arkeologiassa tehdään tärkeä ero kirjoitusta vailla olleiden kulttuurien ja sellaisten kulttuurien arkeologian välillä, joiden lähdeaineistoon sisältyy poismenneiden ihmisten omia sanojakin. Filologian ja arkeologian välinen kaksoiselämä sanojen ja sirpaleiden välillä on useinkin ollut haitaksi. 1960- ja 1970-lukujen marxilaislainen yhteiskuntakritiikki rakensi jossakin määrin siltoja vastakohtien välille, mikä on tuonut tullessaan uudenlaisen kokonaiskäsitksen antiikin tutkimuksestakin.

Kesäkuussa 1990 osuivat rakennustyöläiset Berliinissä Hitlerin henkivartioston hyvin säilyneeseen maanalaiseen bunkkeriin täydellisine varusteineen, joihin kuului sänkyjä, käymälöitä, taloustarvikkeita, viinipulloja, ampumatarvikkeita yms. ja, kuten muinaishaudoissa, suuria maalattuja freskoja: voimakasleukaisia SS-sotilaita mustine kilpineen kuin synkkiä etruskidemooneja perityypillisten elämänpuiden ja kansallissosialistista oluenjuojien ja lemmenparien paratiisimaailmaa valvovien kotkatunnuskuvien keskelä.

Arkeologian tehtäväksi tulee lopulta tulkita tämä rakennelma löydön nostattamien tunnekuohujen saavuttamattomissa. Tehtävän saa siis se hienostunut aineellisen kulttuurin metodiikka, jonka on kehittänyt usean vuosisadan ajan jatkunut askartelu menneisyyden jäännösten parissa ja jota sovelletaan tutkittaessa sellaisia asioita kuin kivistä luolaa, egyptiläistä hautaa, etruskilaista kuonakasaa, pompejilaista freskoa, viikinkitaloa, porojen teurastuspaikkaa, uponnutta kaljaasia, industrialismin lapsuusajan tehdasta, suurkaupungin kaatopaikkaa tai hautausmaata. Kaikkia näitä kohteita voi pitää jonkinlaisina inhimillisen käyttäytymisen kivettyminä. Arkeologian tehtävänä on osittain paljastaa esiin, dokumentoida ja analysoida aineellinen ilmiö ja osittain, siinä määrin kuin se on mahdollista, pyrkiä ymmärtämään ihmiskäden muovaaman esineen tahi kokonaisen kompleksin pohjalla olevaa käyttäytymistä ja sen ideologisia, taloudellisia, yhteiskunnallisia, esteettisiä ynnä muita edellytyksiä.

Arkeologian ajallisesti ja paikallisesti rajoittamalla tutkimuskentällä tehdään tärkeä ero kirjoitusta vailla olevien kulttuurien ja sellaisten aika-

kausien arkeologian välillä, joiden lähdeaineistoon sisältyy poismenneiden ihmisten omia sanojakin. Ensimmäisessä tapauksessa aineellisista jäännöksistä tulee kaikkea vallitseva tiedon lähde. Saadakseen nämä jäännökset, useinkin vähälukuiset ja fragmentaariset puhumaan, arkeologit ovat kehittäneet erittäin sofistikoituja kaivaus-, dokumentointi- ja analyysimenetelmiä, joista luonnontieteelliset eivät ole vähäisimpiä, mutta myös erilaisia teoriajärjestelmiä pystytäkseen käsittelemään aineellisten jäännösten ja niiden pohjalla olevan inhimillisen käyttäytymisen välistä suhdetta. Juuri tästä syystä kaivaustekniikka, tutkimusmenetelmät ja teorian muodostus ovat voimakkaimmin kehittyneet kirjoituksettomien, esihistoriallisen arkeologian ja sen amerikkalaisen vastineen, antropologian, piirissä. Tästä ovat hyvänä esimerkkinä viime vuosien vilkkaat kiistat "Uudesta" tahi "Menetelmällisestä" arkeologiasta ja sen "jälkimenetelmällisestä" seuraajasta (vrt. Svenska Dagbladet 16/12).

Klassisella arkeologialla, kentän kiistattomalla doynnella, on sen pitkän renessanssin, Herculaneum/Pompejista ja Winckelmannista saakka juontavan perinteen, sen kansainvälisen luonteen ja sen kaikilla kielillä ilmestyvän vuolaan ammattikirjallisuustulvan ansiosta erikoisasema "maailmarkeologiassa" ja sillä on myös ikiomat ongelmansa. Toisin kuin millään muulla arkeologian lajilla sillä on käytettävissään suunnaton määrä kirjallisia, verraten helposti luettavissa olevia lähteitä, sadoista hyvinanalysoituista kirjailijoista satoihintuhansiin piirtokirjoituksiin, papyreihin ja graffiteihin saakka sekä pitkä tul-

Carl Nylander. Synt. 3.3.1932 Tukholmassa. Ylioppilas 1950. Fil. kand. 1955 (Uppsala). Ruotsin Ateenan instituutin assistentti 1956–57. Tutkimuksia Kreikassa, Turkissa, Iranissa ym. Kaivauksia Iranissa 1960 ja Italiassa 1961–65. Fil. lis. 1965 (Uppsala): Fil. tri 1970 (Uppsala). Väitöskirja *Ionias in Pasargadae. Studies in Old Persian Architecture*. Klassillisen ja Lähi-Idän arkeolo-

gian apulaisprofessori, Bryn Mawr College, Pa, USA, 1970–1977. Klassillisen ja Lähi-Idän arkeologian professori, Kööpenhamina, 1977–1981. Ruotsin ja Rooman instituutin johtaja vuodesta 1979. On julkaissut n. 50 tutkimusta klassillisen ja Lähi-Idän arkeologian ongelmista sekä muistomerkkien säilyttämisestä ja hautausmaa-arkeologiasta.

kinta- ja keskusteluperinne.

Aineellinen kulttuuri ei siis tässä tapauksessa ole ainoa tiedonlähde, ei aina edes tärkeinkään. Historioitsija Arnaldo Momigliano määrittelee asian näin: ”Mikään nekropoli, olkoonpa se kuinka rikas tahansa, ei milloinkaan voi korvata kansan omia sanoja.” Tästä syystä pidettiin antiikin tutkimuksen arkeologista haaraa ”historiantutkimuksen piikana” tahi amanuenssina, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli valaista klassillisen filologian katedraalitekstiä. Klassillisen arkeologian varusteisiin on tämän vuoksi pitänyt sisältyä latinan ja kreikan taidon ynnä hyvän perehtyneisyyden filologian ja historian työskentelytapoihin.

Tuloksena olleesta kaksoiselämästä filologian ja arkeologian, sanojen ja sirpaleiden, välillä on useinkin ollut haittaa. Sodanjälkeinen aika ja varsinkin 1960- ja 1970-lukujen marxilaisesti värittynyt yhteiskuntakritiikki sai kuitenkin aikaan muutoksen suhtautumisessa antiikkiin ja auttoi arkeologiaa osoittamaan erityisen voimansa kohdistamalla huomionsa niihin moniin antiikin elämän ulottuvuuksiin, jotka harvoin, mikäli milloinkaan, vilahtavat näkyviin säilyneissä teksteissä: yhteiskunnallisiin ja yhteiskuntaluokasta riippuviin taloudellisiin, kaupallisiin ja teknologisiin, ympäristöllisiin ja maaseutuelämään liittyviin, demografisiin ja elinkeinollisiin edellytyksiin, joiden varaan rakentui antiikin kulttuurin ”ylärakenne”, joka useimmiten keskuspaikkojen Ateenan ja Rooman perspektiivistä nähtynä on kauan ollut antiikin tarkastelun keskeisenä kohteena. Tällaisten kysymyksenasettelujen seurauksena on ollut merkittäviä muutoksia kaivausteoriassa ja -käytännössä, joille on ollut yhä enemmän ominaista ajalliset yhteydet huomioon ottava ja holistinen näkemys. Nyt sai vanha yliopiston oppiaine ”klassillinen muinaistiede ja antiikin historia” johdonmukaisuuden vuoksi nimekseen ”antiikin kulttuuri ja yhteiskuntaelämä”.

Tutkimusalan kirjallisten lähteiden joukon lisäksi tulee myös materiaalinsa ansiosta häviämättömien jäännösten runsaus: kokonaisista kaupunkiasutuksista miljooniin, lukemattomia muotoja ja käyttötarkoituksia edustavien saviastioiden palasiin, joiden lukumäärä karttuu alituisesti uusien kaivausten myötä. Suuri osa tieteenalan voimista kuluu kaiken tämän aineiston luettelointiin, mittaamiseen, kuvaamiseen, luokitteluun, typologisointiin, ajoittamiseen ja analysointiin ja päättyy mahtaviin corpuskokoomateoksiin, monumentaalijulkaisuihin ja kaivausteoksiin, jotka ovat antiikintutkimukselle luonteenomainen piirre. Tuollainen aineiston runsaus ja information tiheys on tietenkin kadehdittavaa, mutta määrälliset ja metodiongelmien näiden aineistomäärien käsittelyssä ovat usein vaikeuttaneet sellaisten kysymyksenasettelujen ja teoriajärjestelmien ke-

hittämistä, jotka ovat tunnusomaisia ”köyhemille” arkeologian aloille. Kentän raskas ”praxis” on saanut ylliotteen sen ”theoria’sta”. Tässä tietotekniikka avaa uusia näköaloja.

Jos klassillinen arkeologia onkin ollut ongelmallisessa avioliitossa klassillisen filologian kanssa, niin sillä on 1700-luvulta lähtien ollut myös vaikiintunut, mutta mutkikas suhde taidehistoriaan sen erityisen esinelajin välityksellä, jota sanotaan ”taideteoksiksi”. Eräässä v. 1953 ilmestyneessä käsikirjassa saattoi eräs johtava saksalainen arkeologi jopa korostaa sitä, että ”arkeologian korkein tehtävä on tutkia kreikkalaisten ja roomalaisten kuvataidetta”. Tämä koski lähinnä Winckelmannin, Goethen ja Rilken perinteen mukaisista saksalaista taidearkeologiaa, joka näki antiikin taiteessa, ennen kaikkea klassillisessa kuvanveistotaiteessa, existentiaalisen, tietä viitoittavan voiman. Mutta muidenkin kansojen klassillinen arkeologia on pitkään tehnyt antiikin kuvataiteesta ja monumentaaliarkkitehtuurista keskeisen tutkimuskohteen. Ajoitus, tyyli- ja mestarikysymykset, kopiokritiikki ja rekonstruktioyritykset, työpajan määrittelyt, vaikuttamisongelmat ja kuvan tulkitseminen ovat aina kuuluneet päiväjärjestykseen ja olleet kunnioitettava, mutta toisinaan näköalaköyhä itsetarkoitus. Se teosten ominaisuus, että ne ovat ”taidetta”, on ollut tärkeämpää kuin niiden luonne aineellisena historian lähteenä, muodon tarkastelu on ollut tärkeämpää kun funktioanalyysi. Mutta tässäkin tapahtuu mielenkiintoisia uudistuksia: ”taideteosten” ja arkkitehtoonisten kokonaisuuksien toimiminen ideologisten, propagandististen ja statusviestien välittäjänä on nyt tullut enemmän etualalle yhdessä omaksumistutkimuksen, semiotiikan ja taidesosialogian kanssa samalla kun mielenkiinto alempien kansanluokkien taideilmaisua kohtaan on lisääntynyt.

Ruotsin akateemisen näyttämön pienuus 1900-luvun alussa antoi uudelle tieteenalalle hyvin laivan tutkimusvastuun. Aineellisen kulttuurin, teksteihin perustuvan antiikin- ja uskonnonhistorian ja taidearkeologian tutkimuksen ohella Ruotsin klassillisella arkeologialla on perinteisesti ollut, toisin kuin monissa muissa maissa, voimakas esihistoriallinen ulottuvuus. Schliemannin perintö on meillä muodostunut Winckelmannin perintöä tärkeämmäksi. Ruotsin erittäin merkittävät aikaansaannokset Kreikan, Kyproksen ja Italian pronssi- ja rautakauden tutkimuksessa, etruskologiassa ja suuret kaivaukset Kreikassa, Italiassa, Turkissa ja Kyproksella ovat suuresta määrin olleet leimaa-antavia Ruotsin arkeologialle. Ruotsin Ateenan instituutti kuuluu alan johtaviin keskuksiin.

Monet saavutukset ovat olleet hyödyksi, mutta ovat merkinneet myös ongelmia. Sodanjälkeisen ajan uudistukset koulu- ja yliopistojärjestelmässä

jatkuu seur. siv.

Tieteen syntyhetkiä

(8.4.1991 pidetyn radioesitelmän pohjalta:)

Usein väitetään, että eurooppalaisen tieteen juuret ovat antiikin Kreikassa. Puolitotuus ansaitsee tarkennusta. Kannattaa esimerkiksi harkita sitä, kuinka heikot ja hatarat nämä juuret aluksi olivat. Tässä muutama näkökohta.

Kun yritämme penkoa nykyisen, valtavan 'hyvän ja pahan tiedon' puumme juuria, joudumme Platonia ja Aristotelesta seuraten tekemään periaatteellisen eron tietotaidon ja teoriapohjaisen tieteen välillä. 'Osaaminen', kreikan *tekhne* (latinaksi *ars, artes*, joka sitten tarkoittaa myös taidetta), on tietysti ihmiskunnan ikivanhaa perintöä, josta Kreikka oli kiittollisuuden velassa varsinkin Egyptille ja Mesopotamialle. Sen sijaan 'tiede', josta alettiin käyttää termiä *episteme* (latinaksi *scientia*), oli kyllä lähinnä kreikkalaisten luomus.

jatkuu siv. 5

ovat mm. heikentäneet perehtyneisyyttä klassisiin kieliin ja antiikin kulttuuriin. Tämän vuoksi nuoria arkeologeja on aivan luonnollisesti houkutellut Välimeren maailman esihistoriallisten kulttuuriaikakausien jännittävä tutkiminen, jossa oli mahdollisuus saada jotakin aikaan olematta riippuvaisia latinasta ja kreikasta. Samalla on uhkaamassa vaara, että älyllisiä resursseja keskittään alalle, joka sittenkin on kaukana siitä tutkimusalan "klassillisesta" ytimeistä ja syvemmästä oikeutuksesta, joka perustuu Ateenan ja Rooman suureen perinteeseen.

Mutta myös ennen kaikkea klassillisen arkeologian esihistoriallisen osan välityksellä ja niiden kontaktien ansiosta, jotka sillä on ollut metodisesti läheisiin tutkimusaloihin, muutoin melkoisesti sisäänpääntynyt arkeologinen tutkimus on voinut avautua monille uusille kaivauksia ja tutkimusta koskeville signaaleille, joita viime vuosikymmeninä on tullut dynaamisilta klassillisen arkeologian ulkopuolelta olevilta tutkimuksen haaroilta. Tänä päivänä Ruotsin klassillis-arkeologinen tiede on elinvoimainen ja houkuttelee puoleensa epätavallisen suurta joukkoa opiskelijoita ja tutkijakandidaatteja. Ajankohtaisista tohtorin väitöskirjaprojekteista mainittakoon: taiteen vastaanottaminen, uskonto ja kultti, hautausarkeologia, naistutkimukset, maisema-arkeologia, tietutkimus ja asutushistoria, urbanistiikka ja arkkitehtuuri, antiikin tekniikka ja talous, laboratoriarkeologia ja paljon muuta. Yhteistä näyttää olevan voimakas mielenkiinto ideologista

Tutkijan on pakko turvautua yleistyksiin. Jos nyt onnistumme joten kuten erottamaan käsitteet 'osaaminen' ja 'tietäminen', pitää kuitenkin todeta, että myös epämääräinen yleistermi 'viisaus', *sofia* (latinaksi *sapientia*), säilyi antiikin sivilisaation yhtenä peruskäsitteenä. 'Viisas mies', *sofos*, oli perinteisesti ollut vanhus, jonka neuvoja saatettiin kysyä yksityisesti ja julkisesti, sekä osaamisen että tietämisen osalta. Sofosten ja sofistien tarve alkoi 500-luvulla eKr. kasvaa Kreikan dynaamisissa pikkuvaltioissa. Pian alettiin yleisviisaan maineeseen pyrkivää sanoa 'filosofiksi', *filosofos*. Syntyi filosofia, jonka vallitsevaksi piirteeksi tuli *episteme*, eikä *tekhne*, ja tällä seikalla oli kauaskantoisia seurauksia.

ja yhteiskunnallista "funktioita" ja "kontekstiä" kohtaan, viimeainittu ymmärrettynä sanan laajassa merkityksessä, mutta myös ekologisista ja diakronisista näköaloja kohtaan eli siis sitä kohtaan, jota ranskalaiset sanovat "pitkänajanhistoriaksi".

On havaittavissa keskipakoinen tendenssi, pois "Ateenasta ja Roomasta" maaseudun, provinssin ja "periferioiden" suuntaan. Se seikka, että rajat ylittävä ja kosmopoliittinen, mutta pitkään huomiotta jäänyt hellenismi samoin kuin myöhäisantiikin problematiikka herättävät nyt yhä enemmän mielenkiintoa, on varmastikin yhteydessä myöhäisen 1900-luvun yleiseen poliittiseen ja kultturelliseen tilanteeseen. Yleisesti voi sanoa, että vanha "konflikti" filologian ja arkeologian välillä on ratkennut viimeainittuun eduksi, mutta niin, että antiikin historia on jäänyt uhriksi matkan varrelle.

Enemmän kuin ennen ovat tämän päivän klassilliset arkeologit tietoisia siitä, että "no archaeology is an island" ja viime vuosikymmenien vilkkaan metodikeskustelun inspiroimina ollaan "maailmanarkeologian" puitteissa löytämässä antiikki uudelleen. Antiikki pysyy tärkeänä. SS-ikonografia Brandenburger Tor'in bunkkerissa vahvistaa monine kaikuineen vielä kerran oikeutemme – Kjell Espmarkin sanojen mukaan – "sanoa nykyhetkeä maalaiskyläksi, joka on ymmärrettävissä vain tuntemalla sen paikka imperiumissa".

Filosofia tieteen kehtona

Aristoteleen mukaan Thales oli ensimmäinen varsinainen filosofi. Tavallaan tärkeämpi on se tosiasia, että hän (eräässä hyvin rajoitetussa mielessä) pani alulle tieteellisen ajattelun. Thaleen 'keskustelupiirissä' Joonian Miletoksessa pohdittiin 500-luvun alkupuolella sellaisia kysymyksiä kuin taivaankappaleitten säännönmukaisia, näköjään ympyränmuotoisia liikkeitä, ja samalla geometrian (eli oikeastaan maanmittaustaidon) merkillisen yleispäteviä sääntöjä. Alettiin spekuloida teoreettisilla yleistyksillä. Tämä oli uutta verrattuna siihen empiiriseen ajatteluun, johon oli itämaillakin totuttu. Alettiin miettiä tältä teoreettiselta kannalta maailmankaikkeuden, fyysisen, rakennetta ja sen koostumusta oletetuista perusaineista. Asialla ei juuri ollut käytännön merkitystä (vaikka Thales kyllä oli tämän ohella myös käytännön mies), eikä sen kärkeä ollut aluksi suunnattu mitään konventiota tai uskontoa vastaan (kuten joskus on luultu). Se oli vapaasti ja rennosti elävien ihmisten vapaa-ajan ajatusleikkiä. Ja vapaa-aika, notoorinen *skhole*, jäikin aina antiikissa filosofisen ja tieteellisen toiminnan perusehdoksi.

Fysiikan abstraktiot

Thaleen piirin lahjakkain jäsen, Anaksimandros, esitti vuoden 545 paikkeilla ensimmäisen yleisen teorian maailman olemuksesta, rakenteesta ja dynamiikasta. Siinä on puoleksi teologisia, puoleksi antropomorfisia ja selvästi itämailta lainattuja piirteitä. Mutta uuteen suuntaan viittaa Anaksimandroksen käyttämä termi *to apeiron*, 'äärettömyys', jonka puitteissa kaikki jatkuvat muutokset tapahtuvat. Kyseessä on selvä abstraktio, joka osoittaa, millä linjoilla hänen ajatuksensa liikkuvat. Anaksimandroksen mallissa on muutakin uutta. Niinpä hän väitti, ilmeisesti astronomisten havaintojen yleistyksenä, että taivaan 'kansi' ei olekaan ikään kuin munan kuoren puolikas litteän Maan yläpuolella, kuten aina oli uskottu, vaan että taivas muodostaa täydellisen pallon, joka juuri pallonmuotoisuudessaan manifestoi äärettömyyttä.

Holger Thesleff

Kosmoksen pallonmuotoisuudesta ja luonnon perusaineista käytiin sitten jatkossa paljon keskustelua. Luonnontieteiden perusta oli näin luotu filosofis-spekulatiiviselle pohjalle. Anaksimandroksen kosmologis-fyysinen malli jäi antiikin maailmankuvan edellytykseksi, ja kaikki myöhemmät tätä kompleksia koskevat teorat, jopa metafysiikka, voidaan nähdä sen perusoletuksen kehittelyinä tai muunnelmina. Vain yksi esimerkiksi: myös Demokritoksen ja muiden atomistien teorat ovat pohjimmiltaan kannanottoja Anaksimandroksen malliin, joskin avaruus on heillä ääretön, kosmospalloja on rajaton määrä, ja atomit teoreettisia abstraktioita, joista tehdään havaintojen yhteinen nimittäjä juuri siksi, että niitä ei voida sellaisinaan havaita! Abstraktiosta tulee siis filosofis-operatiivinen väline.

Argumentointia

Kaikki ns. esisokraattiset luonnonfilosofiset teorat ovat etupäässä analogis-spekulatiivisia: empiiriset havainnot ovat niissä vain lähtökohta. Ja varsinaista argumentaatiota käytettiin aluksi vain vähän.

Jos Anaksimandrosta voidaan pitää fysiikan isänä, niin se joka toi tieteellisen keskusteluun

jatkuu siv. 8

Holger Thesleff on Helsingin Yliopiston täysinpalvellut kreikkalaisen filologian henkilökohtainen ylimääräinen professori (virassa 1968–87). Nuorena dosenttina hän hoiti professori Zilliaccuksen virkaa tämän ollessa Villa Lanten esimiehenä (1956–59). Hän väitteli (1954) syntaktis-lingvistisellä työllä ja on sen jälkeen julkaissut etupäässä englanninkielisiä tutkielmia mm. kreikan kielestä ja

proosatyylistä, pythagoralaisuudesta ja Platonista mutta vaikuttanut myös muilla antiikin tutkimuksen aloilla ja hoitanut eri tehtäviä Suomen tiedeyhteisössä. Hänen yleistajuisista julkaisuistaan mainittakoon Antiikin kirjallisuuden historia (Maailman kirjallisuus I, toim. R. Koskimies, 1963) sekä monografia 'Platon' (suomeksi 1989, ruotsiksi 1990).

loogisen päättelyn oli Parmenides, 400-luvun alussa Etelä-Italian Eleassa elänyt filosofi. Alkeelliset todistelumuodot hän lienee lainannut puhujantaidosta, retoriikasta. Parmenideen loogikan abstraktiotaso on kuitenkin huomattavan korkea, ja sen johdonmukaisuus on tuloksista piittaamatonta, kuten myös hänen oppilaansa Zenonin kuuluisista paradokseista (esimerkiksi Akhilleuksesta ja kilpikonnasta) voidaan nähdä.

Parmenides tarjoaa meille huvittavan esimerkin siitä, miten filosofis-tieteellinen ajattelu voi väärin perustein johtaa oikeaan tulokseen. Parmenides esitti ilmeisesti ensimmäisenä teesin

Ateena - Tetradrakma.

Maan pallonmuotoisuudesta ja hän näyttää argumentoineen suunnilleen niin, että jos (Anaksimandroksen mukaan) oletetaan että universumi on pallo, niin täytyy johdonmukaisuuden nimissä (ja vastoin yleistä mielipidettä) olettaa, että myös sen keskustana oleva Maa on pallo (eikä mikään litteä rumpu). Vasta satakunta vuotta myöhemmin, Platonin Akatemiassa, uskottiin voitavan osoittaa teesi oikeaksi astronomisin perustein.

Matematiikka – Biotieteet

Matematiikka – nimittäin aritmetiikka ja geometria, ja sen myötä tähtitiede ja musiikin teoria – kehittyi tieteelliseen suuntaan samanlaisena skhole-harrastuksena kuin luonnonfilosofia, yhtäältä Kreikan idässä, Jooniassa, toisaalta lännen siirtokunnissa, ennen muuta Pythagoraan koulukunnassa Etelä-Italiassa. Matematiikalla oli tähän aikaan suhteellisen vähän käytännön sovellutuksia. Toki niitäkin oli, esimerkiksi mitaustekniikassa; sitä paitsi uskonto ja astrologia tarvitsivat astronomian tietoja; ja pythagoralaiset katsoivat matematiikan puhdistavan sielun toimintoja – hyödyllistä sekin! Ilmeistä on yhtä kaikki, että matemaattisten tieteiden huomattava kehitys Kreikassa tapahtui laajalti irrallaan käytännön tarpeista ja niistä riippumatta.

Biotieteiden systematisointi lähti liikkeelle vasta kun Aristoteles käynnisti aineiston järjestelmällisen keräämisen. Kuitenkin lääketiede ja siihen liittyvä farmakologia olivat alkaneet nousta tieteen piiriin jo aikaisemmin. Nämä alat olivat tietysti alun perin tyypillistä tieto-taitoa, tekhneta. Mutta tieteen nimeä ansaitsevaa systemaattista tietojen keräilyä ja teorianmuodostusta, myös tiettyä vuorovaikutusta luonnonfilosofian kanssa, oli alkanut esiintyä Sisiliassa ja sitten Kos- ja Knidos-saarten lääkärikouluissa jo 400-luvulla, kuten voidaan päätellä mm. Hippokrateen nimiin pannusta tekstikokoelmasta.

Humanistinen tutkimus

Entä humanistiset ja yhteiskuntatieteet? Saattaa vaikuttaa yllättävältä, mutta ne pääsivät vauhtiin hyvin hitaasti. Vaikka jo Anaksimandroksen piirissä oli alettu harrastaa tietojen keräilyä (*istorie*) myös menneisyyden oloista, puuttuivat jatkossa johdonmukainen teoria, systematiikka, metodit, ja niin sanoakseni sosiaalinen tilaus. Vielä sata vuotta myöhemmin historiankirjoituksen isäksi sanotun Herodotoksen päätavoitteeksi jäi rationalisoiva viihde ja moralisointi, ja jopa Thukydides oli moralisti. Antiikin historiankirjoitus ei milloinkaan päässyt nykyajan tieteen vaatimuksia edellyttävälle tasolle edes tavoitteiltaan. Eksakti totuus tai tieto menneisyydestä ei antiikin ihmisiä oikein jaksanut kiinnostaa.

Neapolis - Didrakma.

Filosofian erityisasemaa lukuunottamatta useimmat muut 'humanistisen' tutkimuksen alat jäivät Kreikassa ja Roomassa vielä alkeellisemmalle tasolle kuin historiankirjoitus, meidän kannaltamme katsoen. Tämä koskee myös Aleksandrian ns. filologiaa, joka syntyi ateenalaisen filosofian eräänlaiseksi vastapainoksi. Kuitenkin puhetaidon alalla, joka alun perin oli pelkkää

tekhnetä, 'osaamista', tapahtui jo ennen Aristotelesta kehitystä tieteen suuntaan. Retoriikka, eli elegantin ja vakuuttavan puhumisen taito, oli Kreikan oloissa erittäin tärkeä kyky. Ja koska kuka tahansa, jolla oli vapaata aikaa, saattoi sitä opetella, syntyi puhumisen sääntöjen systematisoinnin ja teorionnin tarvetta ja siihen liittyvää spekulatiota. Antiikin retoriikan merkitystä tieteenä on viime aikoina alettu arvostaa uudestaan.

Yhteiskuntatieteet taas pääsivät jossain määrin kehittymään Platonin Akatemiassa ja Aristoteleen koulukunnassa, siellä niin keskeiseksi muodostuneen filosofisen etiikan yhteydessä. Erityisesti on syytä panna merkille, että lakitiede oli selvästi nousemassa esiin Akatemian tärkeäksi harrastukseksi 300-luvun keskivaiheilla eKr, mutta se tyrehtyi pian miltei kokonaan Aleksanteri Suuren valloitusten myötä. Uudelta pohjalta lakitiede sitten kasvoi ja kukoisti Roomassa. Mutta roomalainen oikeus perustui kasuistiikan eikä etiikkaan.

Tiede ja hyöty

Tämä tieteestä. Aivan toinen asia on sitten eri tekhnien lajien, ammattitaitoisen 'osaamisen', jatkuva kehitys Kreikassa ja Roomassa niiden virikkeiden pohjalta, joita eri aikoina oli saatu ja edelleen saatiin Idästä ja muualta. Tämä koskee esimerkiksi runoilijan tai ennustajan taitoa yhtä hyvin kuin vaikkapa merimiehen tai metsästäjän tai hevostiehen taitoa, maalaustaidetta, rakennustekniikkaa, metallurgiaa tai muita käsityön taitoja. Kukaan ei kieltänyt tällaisten alojen mer-

Metapontion - Didrakma.

kitystä ihmisten kanssakäymiselle ja viihtyvyydelle, sivilisaatiolle. Mutta silti ei niillä yleensä syntynyt mitään teorionnin tarvetta, ei tietojen systematisointia, ei yleistyksiä, ei metodien kehittämistä abstraktin argumentoinnin varassa. Syyt tähän ovat ilmeisen monimutkaisia, eikä niitä pidä etsiä yksistään antiikin intellektuellien paljon parjatusta 'käsityöläiskammosta'.

Oli miten oli, hieman kärjistäen voimme väittää, että episteme, scientia, eli 'tieteellisyys', tuntuu antiikissa kuuluneen pikemminkin vähemmän 'hyödyllisen' tiedonhankinnan piiriin.

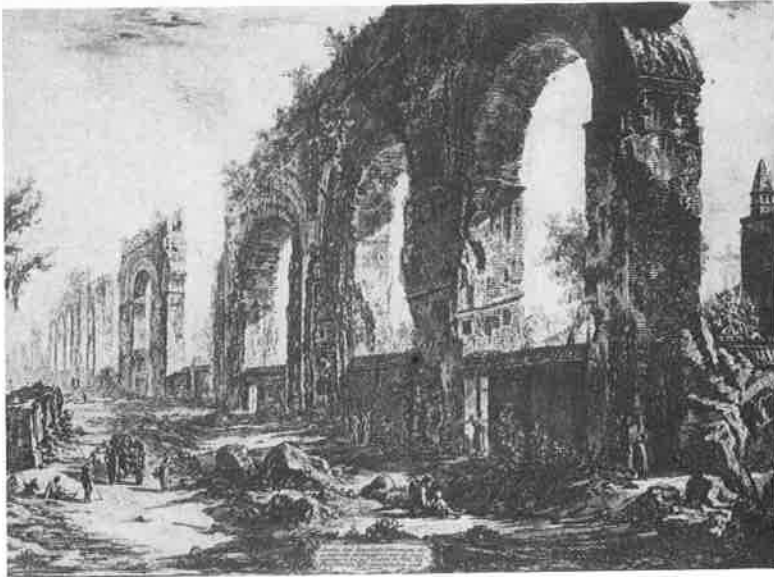
Tämä näkyy myös Platonin ja Aristoteleen kunnianhimoisissa yrityksissä osoittaa kaikelle tietämiselle ja osaamiselle sille kuuluva paikka suuressa maailmanjärjestyksessä. Arvostusten samoin kuin tieteellisen toiminnan lähtökohtana oli filosofia. Paljolti juuri Platonin ja Aristoteleen vaikutuksesta tuli eurooppalaisen tieteen dominoivaksi linjaksi 'scientia', eikä 'ars'. Olemme nähneet, että linja palautuu Thaleen piiriin. Vasta viime vuosisadalla trendi muuttui siten, että tieteestä alkoi tulla osa tietotaitoa.

Zankle - Messana - Drakma.

Viisaus?

Tänään on tapana kyseenalaistaa tieteen siunauksia. Sitä, miten kohtalokas merkitys tuolla trendin muutoksella ja toisaalta kreikkalaisperäisellä tiedekäsityksellä on ollut, voidaan tuskin vielä arvioida riittävän monipuolisesti. Kreikkalais-roomalaisen antiikin olot panevat meidät yleensäkin ajattelemaan pikemminkin kuin vetämään johtopäätöksiä. Tieteidenkin osalta voidaan kysyä: oliko Leibnitzin ja Humboldtin näkemys tieteen, Wissenschaftin, kaikkien haarojen yhteenkuuluvuudesta ja tasavertaisuudesta sittenkin harhaanjohtava? Mikä on 'oikea' tietojen ja taitojen suhde? Olisiko meidän uskottava, että juuri eurooppalaisen tieteen perinteinen yhteys filosofiaan takaa riittävän sijan eettiselle vastuulle? Sillä yksinkertaiseen 'viisauteen', sofiaan, on tuskin enää paluuta.

Rooman vesijohdot kuuluvat vanhan maailman ihmeisiin. Romantiikasta lähtien taiteilijat ovat olleet kiinnostuneita niiden vaikuttavista jäänteistä.

Suomalainen Rooman historian tutkimus ja Villa Lante¹⁾

1. Kolme sodanjälkeistä sukupolvea

On mielenkiintoista nähdä, miten Rooman historian tutkimuksemme toisen maailmansodan jälkeen selvästi jakaantuu kolmeen sukupolveen: 50-lukulaisiin, 70-lukulaisiin ja 1980-luvun jälkipuoliskolla esiin tulleisiin.

Ensin tulevat 50-lukulaiset (Bruun, Kajanto, Steinby ja Suolahti), joista kaikki joko hoitivat aikoinaan Villa Lanten johtajan virkaa ja/tai saivat kotimaassa professuurin. Torsten Steinbyn johtajakausi (1953–55) kului vielä valmistelujen ja totuutteleminen merkeissä. Hänen väitöskirjansa ”Romersk publicistik” oli sekä julkaisukieleltään että aiheeltaan enteellinen, sillä tämän pitkään Hufvudstadsbladetin päätoimittajana toimineen tutkijan tärkein tieteellinen panos sijoittuu maamme ruotsinkielisen sivistyksen ja kulttuurin tutkimisen alueelle.

Ryhmän ensimmäinen väittelijä oli Patrick Bruun (1953), joka tutki keisari Konstantinus Suurta, hänen politiikkaansa ja uskontoaan ennen kaikkea rahoihin sisältyvien viestien kautta. Aiheesta tuli pysyvän kiinnostuksen kohde, joka tähän mennessä on johtanut viiteen kirjaan, tuorein niistä ”Studies in Constantinian Numismatics. Papers from 1954 to 1988” (1991).

Jaakko Suolahti sen sijaan oli kiinnostunut aivan toisesta Rooman historian vaiheesta, tasavallan kaudesta. Laajassa väitöskirjassaan ”The Junior Officers of the Roman Republican Army...” (1955), joka loi tekijälleen kansainvälisen maineen, hän ei niinkään keskittynyt sotahistoriaan kuin sosiaalishistoriallisiin näkökohtiin. Kartoittamalla kaikki tuntemamme alemmat upseerit (esim. sotatribuunit), heidän perhetaustansa ja

uransa, hän valaisi tärkeätä säätykierron mekanismeja. Tätä ”kollektiivisen biografian” metodologia kutsutaan ”prosopografiaksi”, ja metodi on saanut runsaasti seuraajia maamme Rooman historian tutkimuksessa, vaikka harvat ovat olleet kiinnostuneet juuri tasavallan historiasta.

Iiro Kajannon ensimmäiset kirjat ”God and Fate in Livy” (1957) ja ”Ovid’s Conception of Fate” (1961) liittyivät Rooman uskonnon tutkimiseen, mutta hänen tutkimuksensa suunta muuttui pian.

2. 1960-luku – työtä eikä protesteja

1960-luku muodostui aktiivisen työskentelyn vuosikymmeneksi. Ennen kaikkea tämä oli 50-lukulaisten magnum opus-teosten julkaisemisen kausi. Sekä Iiro Kajannon ”The Latin Cognomina” (1965, uusintapainos 1982) että Patrick Bruunin ”The Roman Imperial Coinage VII. Constantine to Licinius” (1966) nousivat alojensa perusteoksiksi. Kajanto julkaisi vuosikymmenen aikana vielä kaksi muuta monografiaa, ”Onomastic Studies in the Early Christian Inscriptions of Rome and Carthage” (1963) ja ”Supernomina. A Study in Latin Epigraphy” (1966).

Juuri ennen vuosikymmenen vaihdetta Hannu Tapani Klami julkaisi ensimmäisen Rooman oikeutta koskevan tutkimuksensa, ”Mutua magis videtur quam deposita. Über die Geldverwahrung im Denken der römischen Juristen” (1969).

¹⁾ Kirjoittajan Historiallisessa Aikakauskirjassa 2/1992 julkaisema kirjoitus ”Nyt Rooman historia!” sisältää tarkemmat yksityiskohdat yleisen historian laitosten tieteellisestä tuotannosta. Tämä katsaus on kuitenkin aiheeltaan laajempi, sillä se käsittelee Rooman historiaa koskevaa tutkimusta yleensä, ei vain sitä, jota on harrastettu yleisen historian laitoksilla. Laaja Rooman kirjallisuuden ja latinan kielen tutkimuksemme jää katsauksen ulkopuolelle.

Christer Bruun, väitteli tohtoriksi yleisessä historiassa Helsingin Yliopistossa 1991 (FK Turun Yliopistossa 1983, FL Helsingin Yliopistossa 1987). Vuosina 1981–90 hän vieraili Villa Lantessa kymmenkunta kertaa opiskelu- ja tutkimustarkoituksessa, mm. Margaretha Steinbyn Lacus Iuturnae-työryhmän jäsenenä. Lukuvuonna 1988/89 hän

opiskeli Oxfordissa prof. Fergus Millarin luona. Hän palasi Oxfordiin (Wolfson College'en) koko vuodeksi 1992 vierailevan tutkijan ominaisuudessa. Keväällä 1993 hänet nimitettiin University of Toronton Rooman historian professoriksi. Kirjoittajan perhe koostuu vaimosta Greti (Dinkova-Bruun) ja pienestä Edvard-pojasta.

Kymmenen vuoden sisällä seurasi neljä muuta tutkimusta. Suomen oloissa Klami on Rooman oikeuden tutkijana harvinaisuus, ja vuorovaikutusta muun antiikin yhteiskunnan tutkimuksen kanssa lieene ollut vain rajoitetusti. Tämä sinänsä valitettava asia on kuvaus tilanteesta kansainvälisellä kentällä, missä ”juristiset tutkijat” ja ”muut” usein puhuvat toistensa ohi. Klami sai sekä Suomesta että myöhemmin Ruotsista (Uppsalasta) oikeustieteen professuurin.

3. 1970-luku: Rooman kreikkalaiset cognomenit

60-luku oli myös ahkerien valmistelujen aikakautta. Yhtään Rooman historiaa koskevaa väitöstä ei ilmestynyt tänä kautena, mutta tahti muuttui pian. Vuonna 1971 Heikki Solin väitteli työllä ”Beiträge zur Kenntnis der griechischen Personennamen in Rom I”, ja aloitti näin mitä parhaalla tavalla 70-lukulaisten pitkän väitösten sarjan. Solin kartoitti työssään ne monet tuhannet kreikkalaiset nimet, joita on ennen kaikkea hautapiirtokirjoituksissa. Hän toi Rooman kaupungin sosiaalishistorialle kaksi tärkeää tulosta. Vuosisatamme alusta lähtien useat kuuluisat historioitsijat olivat olettaneet, että kreikkalainen cognomen kertoi kantajan etnisestä alkuperästä. Väitettiin näet, että sellaiset henkilöt tulivat valtakunnan kreikkaa puhuvasta itäosasta, jolloin näytti siltä, että keisariajan Roomassa olisi ollut valtava määrä siirtolaisia. Solin osoitti tämän väitteen perusteettomaksi, mutta esitti sen sijaan, että kreikkalainen cognomen (esim. Hermes, Eros tai Alexander) usein kertoo kantajan sosiaalisesta alkuperästä: on kyse joko vapauteusta orjasta tai vapautetun orjan jälkeläisestä. Tutkijat joutuivat hyväksymään sinänsä ehkä hieman paradoksaaliselta vaikuttavan johtopäätöksen, että vaikka kreikka oli roomalaisilla sivistyksen kieli, niin he antoivat orjilleen kreikkalaisia nimiä. Kreikkalaisten nimien tutkimisen Solin saattoi kaikesta päätellen omalta puoleltaan päätökseen kolminiteisellä teoksellaan ”Die griechischen Personennamen in Rom” (1982).

4. Sukupolvien dynamiikkaa ja Villa Lanten merkitys

Väitetään joskus, että tieteellisessä elämässä kahden sukupolven välillä on 15 vuotta. Lisäksi erotetaan noin seitsemän vuoden pituisia puolen

sukupolven intervaleja. Tällaisen havainnon yhteydessä ei tietenkään ole kysymys mistään lukumystiikasta, vaan opettamisen ja oppimisen eli opettajan ja oppilaiden välisestä dynamiikasta.

Sama sääntö tuntuu suurin piirtein pätevän myös Rooman historian tutkimukseemme. Mielenkiintoista kyllä, Rooman tutkimuksen osalta on mahdollista osoittaa ne ulkoiset olosuhteet, jotka ovat johtaneet sukupolvien muodostamiseen.

50-lukulaisten ja ensimmäisten 70-luvun väitösten välillä on tosiaan runsaat 15 vuotta. Se että 60-luvulla ei tullut uusia väitöskirjoja selittyy kahdella tavalla. Bruun, Suolahti ja Kajanto olivat viimeiset ns. vanhan linjan tutkijat. Heillä oli vanhan ajan klassillinen sivistys, ja he olivat nousseet alojensa huipulle kotimaasta käsin. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö he olisi matkustaneet maailmalla valmistellessaan tutkimuksiaan, mutta heillä ei ollut apunaan Villa Lanten tapais-ta tukikohtaa klassisella maaperällä.

Kun Villa Lante aloitti toimintansa 50-luvun puolivälissä, nuorten tutkijoiden ja väitöskirjaa valmistelevien tilanne muuttui olennaisesti. Suomi lähestyi Eurooppaa, ja Suomen tutkijanalkujen mahdollisuudet alkoivat muistuttaa niitä mahdollisuuksia, jotka muiden maiden nuorilla tutkijoilla oli.

Vei kuitenkin hieman aikaa, ennen kuin Villa Lanten johtajien tieteellisten kurssien osanottajat olivat kypsiä esittämään väitöskirjoja. Tässä mallisesti sanottuna kesti vuoteen 1975, ennen kuin Jaakko Suolahden (johtajana 1962–65) tiili-työryhmän ensimmäinen väittelijä oli valmiina (Tapio Helen, ”Organization of Roman Brick Production in the I and II centuries A.D.”). Kahden vuoden sisällä seurasi kaksi muuta väitöstä. Patrick Bruunin (johtajana 1965–68) etruskityöryhmän jäsen Jorma Kaimio, kotimaassa klassillisen filologian laitoksella peruskoulutuksensa saaneena, väitteli jo 1972 työllä ”The Ousting of Etruscan by Latin in Etruria”, missä etruskin ja latinan kielten suhde Rooman valloittamalla etruskialueella tutkittiin. Myöhemmin seurasi Eeva Ruoff Väänäsen teos ”Studies in the Italian Fora” (1978).

Vuonna 1971 väitellyt Heikki Solin oli kuullut Veikko Väänäsen (johtajana 1959–62) työryhmään, ja hän työskenteli 1960-luvulla Wihuri-stipendiaattina Roomassa. Tämä vähintään vuo-

jatkuu seur. siv.

Suomalaisten erikoisuuksia: tiilileimoja Ostiasta

0 1 2 3 4 5 cm.

den pituinen apuraha on vuodesta 1965 ollut tärkeä jatkokoulutuksen välineenä. Wihuri-stipendiä oli nauttinut myös Unto Paananen, joka kuuluu ensimmäisiin 70-lukulaisiin väitöskirjallaan "Sallust's Politico-social Terminology, its Use and Biographical Significance" (1972).

Ottaen huomioon, miten pitkä väli nytkin muodostui 50- ja 70-lukulaisten väitösten välille, tuntuu mahdolliselta, että Rooman historian tutkimuksemme olisi 60-luvulla joutunut ehkä ylitsepääsemättömän kynnyksen eteen, ellei Villa Lantea, sen kursseja ja stipendiaatteja olisi ollut olemassa.

5. Lisää 1970-luvun satoa: tiilitutkimus

Kun tarkastelee Villa Lanten julkaisuluetteloa, näkee selvästi, että 1970-luku oli tähän mennessä vilkkainta kautta. Vuonna 1970 ilmestyi Instituutin Acta-sarjassa "Graffiti del Palatino" -julkaisun toinen nide (Veikko Väänänen johdolla, Paavo Castrénin ja Henrik Liliuksen toimittamana); ensimmäinen oli ilmestynyt jo vuonna 1966 (toim. Heikki Solin ja Marja Itkonen-Kaila). Ensimmäisessä niteessä Solin käsitteli mm. roomalaisen maailman kaikkein kuuluisinta graffitia, ns. "crocifisso blasfemo del Palatinoa" (kuva). Esittääkö raapustus kristinuskon ivaa, kun ristiinnaulitulla on aasin pää, vai onko kyseessä egyptiläisen Tet-jumalan kultin ja kristinuskon sekoitus? Siitä ovat oppineet kiistelleet viime vuosisadasta lähtien saavuttamatta yksimielisyyttä.

Vain kolme vuotta myöhemmin ilmestyi toinen Veikko Väänänen johdolla läpiviety epigraafinen projekti, "Le iscrizioni della necropoli dell'Autoparco Vaticano" (1973), johon osallistui kuusi nuorempaa tutkijaa. Vuonna 1975 ilmestyi Bruunin johdolla julkaistu "Studies in the Romanization of Etruria", tähän mennessä Instituutin laajin yritys kuvailla ja selittää kokonainen historiallinen prosessi eli etruskien maan roomalaistaminen. Samana vuonna painosta tuli Paavo Castrénin väitöskirja "Ordo Populusque Pompeianus", klassikon aseman saanut Pompejin hal-

litsevan luokan kartoitus, josta otettiin uusintapainos 1983. Castrén jatkoi kirjansa nostattamien teemojen käsittelyä useassa artikkelissa.

1970-luvun toisella puoliskolla Suolahden työryhmän roomalaisten tiilileimojen tutkiminen alkoi kantaa hedelmää. Helenin kiitosta saaneen väitöskirjan jälkeen seurasi Päivi Setälän "Private Domini in Roman Brick Stamps of the Empire" (1977). Molemmat otettiin Instituutin Acta-sarjaan, vaikka ne alun perin oli julkaistu suomalaisessa sarjassa. Sen sijaan Margareta Steinbyn väitöskirja "La cronologia delle figlinae doliari urbane..." (1977) julkaistiin aikakauskirjassa Bollettino Comunale, eikä sitä näin ollen usein löydä hyllystä kirjan muodossa. Steinbyn mainetta tämä ei juurikaan häiritse, sillä hän keskittyi jatkossakin tähän talous-, rakennus- ja sosiaalihistoriallisesti hedelmälliseen aiheeseen. Niinpä Steinby esim. toimitti (Tapio Helenin avustuksella) suurimman osan laajan tiilityöryhmän 2-osaisesta yhteisjulkaisusta "Lateres signati Ostienses" (1977-78). 1980-luvulla hän nousi usean artikkelin ansiosta alan huipulle, jolloin myös mielenkiintoisia tulkintaeroja muun suomalaisen tutkimuksen suhteen tuli ilmi. Steinbyn "Indici complementari ai bolli doliari urbani" (1987) on 1980-luvulla ainoa Rooman historiaan liittyvä kirja, joka on julkaistu Instituutin Acta-sarjassa (sen ohella julkaistiin Henrik Liliuksen taide- ja rakennushistoriallinen "Villa Lante al Gianicolo" 1981). Lisättäköön kuitenkin, että Villa Lante julkaisi 1980-luvulla neljä Opuscula-nimistä kokoomateosta, johon mahtuivat myös useat instituutin henkilökunnan tai sen tutkijoiden pienemmät työt.

6. Kolmas sukupolvi: Rooman topografian harastus

Viimeisen 70-lukulaisen jälkeen (Maija Väisänen, "Su una gens romana: Gli Ulpia", 1979) kului hieman aikaa, ennen kuin kolmannen sukupolven työt alkoivat olla kypsiä. Vuonna 1987 ilmestyi Helsingin klassillisen filologian laitoksella peräti kaksi Rooman historiaan liittyvää väitös-

kirjaa. Ensimmäinen niistä oli Leena Pietilä-Castrénin ”Magnificentia publica. The Victory Monuments of the Roman Generals in the Era of the Punic Wars”. Työ tarkasteli voitokkaiden sodanjohtajien pyrkimyksiä pönkittää omaa asemaansa pystyttämällä julkisia rakennuksia Roomaan. Aihe oli Suomen oloille erikoinen paitsi siksi, että se käsitteli tasavallan historiaa, myös siksi, että se liittyi Rooman topografiaan, jota oli Suomessa tutkittu vähän.

Rooman topografiaa tutkii Rooman kaupungin, sen rakennusten ja monumenttien historiaa. Kyseessä on paljon enemmän kuin pelkkää urbanistiikkaa. Koska Rooma oli maailman pääkaupunkina niin pitkään, jokainen kivi ja jokainen neliömetri on täynnä historiaa. Jopa yhden muurinpätkän uudelleen ajoittaminen saattaa johtaa mullistaviin historiallisiin johtopäätöksiin.

Kukaan Roomassa asuva tutkija ei voi olla piittaamatta topografiasta. Näin ollen on jopa yllättävää, että suomalaiset ovat tuottaneet niin vähän tällä alalla. Verrattuna esim. ruotsalaisiin, joilla tosin on ollut oma instituutinsa jo 1920-luvulta lähtien, meidän panoksemme oli aika vaatimaton viime vuosiin asti. Lähinnä Christoffer Ericssonin ”Roman Architecture... Studies in Imperial Roman and Early Christian Architecture” (1980) sekä Itkonen-Kailan ja Liliuksen kirjoitukset ”Graffiti del Palatino” -julkaisuissa voidaan laskea tähän alaan.

1980-luku toi kuitenkin mukanaan muutakin kuin Pietilä-Castrénin kirjan. Kauden alussa aloitettiin Rooman instituutin ensimmäinen arkeologinen kaivaus, kun Margareta Steinbyn työryhmä alkoi tutkia Forum Romanumin yhteydessä sijaitsevan Iuturnan lähdeä. Työryhmän ensimmäinen julkaisu ”Lacus Iuturnae I” (1989) sisälsi useasta kynästä lähtöisin olevia topografisia tutkimuksia.

Christer Bruunin väitöskirja ”The Water Supply of Ancient Rome” (1991) käsittelee luonnollisesti laajasti myös topografian kysymyksiä. Vihdoin on mainittava, että Steinby on saanut tehtäväkseen toimittaa kansainvälisen hakuteoksen ”A Topographical Dictionary of Ancient Rome” uuden laitoksen.

7. Kolmas sukupolvi: Helsingin onomastinen koulukunta

Toinen 1987 julkaistu väitöskirja oli Olli Salomiehen ”Die römischen Vornamen”. Oli kulunut 16 vuotta siitä, kun Salomiehen opettaja Heikki Solin julkaisi omansa. Kirja on mittava aikaansaannos; yli 460-sivuisena se on maamme laajin Rooman historiaan liittyvä väitöskirja. Kun tähän lisätään Salomiehen tuore monografia ”Adoptive and Polyonymous Nomenclature in the Roman Empire” (1992) on kiistatta selvää,

Osa antiikin aikaisesta kartasta, jossa näkyy Castorin ja Polluxin temppeli ja Iuturnan lähde eli sitä Forum Romanumin aluetta, jota suomalaiset kaivoivat 1980-luvulla.

että Helsingin onomastinen koulukunta (käsite, joka on yleistynyt kansainvälisillä kentillä) on vakiinnuttanut asemansa pitkäksi aikaa.

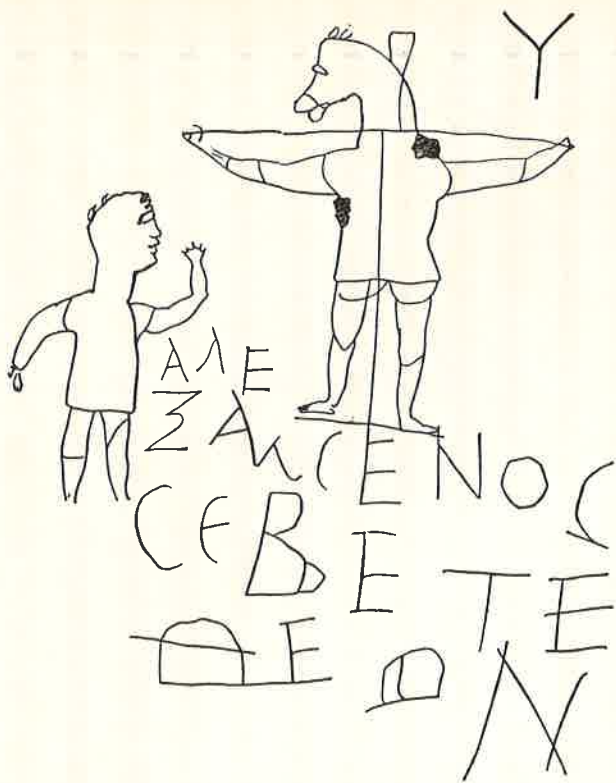
Toisessa yhteydessä on mielenkiintoista pohtia tämän suunnan syntyhistoriaa. Todettakoon vain mahdollisena osaselityksenä, että suomalaiset onomastikot, jotka usein ovat suomen tai ruotsin kielen tutkijoita, lienevät maailmanmestareita ainakin maamme paikannimien tutkimisessa. Missään muualla tätä kartoitusta ei ole tehty samalla innolla kuin Suomessa. Paikannimien tutkiminen on tietysti asia erikseen; siellä historiallinen anti liittyy esim. asutushistoriaan. Henkilönimien kartoittaminen niin kun sitä ovat tehneet Kajanto, Solin ja Salomies sen sijaan on välttämätön sekä henkilöhistorialle että prosopografialle ja siten poliittiselle historialle, ja on tärkeää sosiaalishistorialle yleensä (vrt. kreikkalainen cognomen Roomassa). Tietysti henkilönimet kertovat paljon myös ihmisten ajatuksista, ja eräänlaisena antiikin mentaliteettihistoriallisena työnä voidaan nähdä Heikki Solinin tuore ”Namenpaare. Eine Studie zur römischen Namengebung” (1990).

8. Villa Lante ja epigrafiikka: laajempien historiallisten kertomusten vähyys

Villa Lanten ohjelmaan otettiin alusta alkaen piirtokirjoitusten tutkimus, sillä sen ajateltiin parhaiten vastaavan pienen maan rajallisia resursseja. Arkeologiset kaivaukset suljettiin pois tietotaidon ja varojen puutteen takia. Instituutin tieteellinen toiminta onkin, kuten yllä nähtiin, usein merkinnyt piirtokirjoitusten julkaisemista ja kommentoimista.

Myös toistaiseksi mainitsematon 70-lukulainen Pertti Huttunen rakensi väitöskirjansa ”The Soci-

jatkuu seur. siv.

Ristiinnaulittu aasi, seinäraapustus Palatinus-kukkulalta. Pakanoiden ivaa vaiko Egyptin uskontojen vaikutusta kristinuskoon?

al Strata in the Imperial City of Rome" (1974) piirtokirjoitusmateriaalille. Huttusen yritys kirjoittaa laajempaa sosiaalishistoriaa oli kunnianhimoinen, mutta hän joutui operoimaan monella tuntemattomalla nimittäjällä. Tällainen tilanne tulee usein eteen, kun ryhdytään laajempiin yrityksiin piirtokirjoitusten pohjalta. Suositun lähdepohja saattaa olla eräs selitys siihen, että Suomessa on julkaistu hyvin vähän laajempia Rooman historian tutkimuksia, joihin olisi sisällynyt selvä narratiivinen kertomus. Varsinkin historian laitoksemme tutkijoita onkin välillä syytetty liiallisesta yksityiskohtien tutkimisesta. Suuren kertovien töiden puuttuminen lieneekin ehkä suurin ero suomalaisen ja kansainvälisen Rooman historian tutkimuksen välillä. Toisen maailmansodan jälkeen meillä on vain kaksi laajempaa yleistä työtä, P. Bruunin "Aasia kohtaa Euroopan 200 eKr. – 500 jKr." (1983) sekä Antero Tammiston "Antiikin Maailma" (teoksessa Maailmanhistorian Pikkujätkäiläinen, 1988).

9. Uskonto ja rahtilaivat

Antiikin uskonnon (uskontojen) tutkimus ei kuulu valtavirtauksiimme, mutta ala on kenties saamassa enemmän huomiota. P. Bruun on tutkinut myöhäisantiikin uskonnollisia symboleja useassa yhteydessä, ja Iiro Kajanto on kahden ensimmäisen kirjansa ohella kirjoittanut mm. tutkielman "Fortuna" ANRW:n osaan II.17,1 (1981). Nuorempien tutkijoiden tuotannosta on mainittava Jaakko Arosen useat artikkelit 1980-luvulta ja viimein hänen yleiskatsauksensa Krei-

kan ja Rooman uskonnoista tuoreessa teoksessa Pentikäinen & Pentikäinen (toim.), "Uskonnot maailmassa". Villa Lanten entisen stipendiaatin Agneta Ahlqvistin "Tradition och rörelse" (1990), joka käsittelee mm. myöhäisantiikin uskonnollista kuvakieltä, kannattaisi esitellä myös kansainväliselle yleisölle.

Harvinaisuus on Christoffer H. Ericssonin laivanrakennustaitoa käsittelevä tutkimus "Navis oneraria: the Cargo Ship of Late Antiquity. Studies in Ancient Ship Carpentry" (1984). Kauppapurjehdus sen sijaan liittyy aloihin, jotka ovat jatkuvasti olleet tutkijoidemme suosimia, nimittäin sosiaali-, hallinto- ja taloushistoriaan.

10. Neljäs sukupolvi: tulevaisuuden näkymät

Pienen maan tutkimuksessa tulee luultavasti aina olemaan aukkoja kansainväliseen tutkimukseen verrattuna. Kenties eräät tekeillä olevat työt pystyvät kuitenkin paikkaamaan niitä tutkimusessamme. (Töitä on odotettavissa esim. perhe- ja naishistoriassa). Eräiden Villa Lanten työryhmien otsikot viittaavat myös tähän, ja esim. Björn Forsénin julkaisema tasavallan historiaan liittyvä "Lex Licinia Sextia de modo agrorum – fiction or reality" (1991) on lupaava alku.

Tietenkin tulee ennen kaikkea rakentaa sille vahvalle pohjalle ja henkiselälle pääomalle, josta monet hyvät tutkimukset ovat jo todistuksena. Yllä lienee käynyt tarpeeksi selvästi ilmi, että ei voida myöskään sivuuttaa tutkimuslaitosten ja niiden johtajien merkitystä. Uusia sukupolvia ajatellen tilanne ei kaikin puolin ole parempi kuin ennen, jolloin yleisen historian professorit Suolahti ja Bruun kouluttivat juuri lukuisia 1970-luvun historian väittelijöitä. Maamme yliopistoissa ei ole yhtään antiikin historian virkaa; usein on korostettu sen tarpeellisuutta.

Villa Lante on jatkokoulutusta ajatellen edelleen avainasemassa. Viime aikoina ns. tieteellisten työryhmien kokoa on pienennetty. Ehkä koulutus näin sujuu tehokkaammin. Joka tapauksessa lienee myös ja erityisesti Villa Lanten piirissä ajankohtaista miettiä, miten jatkuvuutta olisi turvattava ja miten olisi luotava perusteet Rooman historian neljännelle sukupolvelle tilanteessa, missä Suomessa ei ole professoritason opettajia yleisen historian laitoksilla. Ilman klassillista filologiaa Rooman historian tutkiminen on mahdotonta. Filologia taas menettää paljon ilman historiantutkimuksen tarjoamia ulottuvuuksia.

Marginalia ad Horatium

Suomalaisen runoilijan tervehdys roomalaiselle runoilijalle yli kahden vuosituhannen

Kirjailija Lassi Nummi, joka on yksi Suomen vanhoituneimpia horatiaaneja, lähetti Horatiuksen muistojuhlaan 27.11.1992 roomalaisen runoilijan kevätödiin liittyvän tervehdyksen, koska hän oli itse silloin esitelmämatkalla Saksassa. Tämän runon ja Horatiuksen kevätödin esitti Helsingin yliopiston juhlasalissa Ritva Ahonen. Seuraavassa julkaisemme Lassi Nummen runon, sen kohteena olevan ödin ja vielä suomalaisen runoilijan tekstiinsä liittämät saatesanat.

Lassi Nummi

Improvisaatio, ikäänkuin johdatukseksi Q. Horatius Flaccuksen Kevätödiin

Malja ja viini. Kumpi on ensin? Ja viimeksi, kumpi?
Mielen luinen maljako kestää kauemmin
kuin sen täyttävä, siitä haihtuva juoma:
ihmisen mieli?

Non omnis moriar ... Et ihan täysin kuollut,
et, Horatius. Laulusi kaiku kuuluu.
Vaskea kestävämpi on siis, mikä kaikkein
haurain ja haihtuvin on. Sen tuuli tempaa

valtamerten ääriin, ja taas heittää
kuuluviin, tuhatkertaiseksi
paisuneena, nyt tuhatvuosien ylle
lentämään
kantavin siivin:

kaukaisen kevään riemun! – joka nyt on
tässä. Läsä. Nyt, kun henkää tuuli,
ääntelevät purot – nyt, kun jo nousevat tuoksut
kukkivan rintein,

halki mustan syksyn ja kuoleman mustan
välkähtää valo, soi sävel, huulilla kaste
kun Ikinuori taas Lalagelle laulaa
valkokaulaa
kietoen –

hiljaa solisten
kun piripintaan täyttää
maljansa viini.

Quintus Horatius Flaccus Oodi IV 7

*Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
arboribusque comae;
mutat terra vices, et decrescentia ripas
flumina praetereunt.*

*Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus et alium
quae rapit hora diem.*

*Frigora mitescunt Zephyris, ver proterit aestas
interitura, simul
pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
bruma recurrit iners.*

*Damna tamen celeres reparant caelestia lunae:
nos ubi decidimus,
quo pater Aeneas, quo dives Tullus et Ancus,
pulvis et umbra sumus.*

*Quis scit an adiciant hodiernae crastina summae
tempora di superi?
Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
quae dederis animo.*

*Cum semel occideris et de te splendida Minos
fecerit arbitria,
non, Torquate, genus, non te facundia, non te
restituēt pietas.*

*Infernīs neque enim tenebris Diana pudicum
liberat Hippolytum,
nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
vincula Pirithoo.*

Haihtui hanki ja jää, jopa nousee ruohoa maille,
versovat lehviä puut,
muuttaa muotoa maa, myös talttuen virtojen vyöryt
käy ohi kaltahien.

Graatia tanssii taas, sulotarten ja nymfien tanhu
verhoa vailla jo käy.
Et ole kuolematon, sitä kertoen vuosi ja hetki
pois elonpäiviä vie.

Pakkaset vie suvituuli, ja niin kesän kerkeän tieltä
on kevät ehtinyt pois;
tuskin on viljava syys sadon uhkean tuottanut, kun jo
martona talvi on taas.

Luonnon tappiot kuu yhä korvaa vaihtuvin vuoroin.
Ihminen, sinne kun käy,
missä on Aeneas-isä, mahtava Tullus ja Ancus,
tuhka ja varjo on vain.

Niin kuka tietää sen, elon päiviä vieläkö meille
soisivat taivahiset?
Ei kädet ahnaat saa perijäs, mitä nauttia suinkin
hilpeän mielesi suot.

Kun sinä myös olet poissa ja Minos-ruhtinas säätää
kohtalontuomiosi,
ei päde, Torquatus, jalo henkesi, ei suku suuri,
ei puhetaitosikaan.

Artemis Tuonelan yöstä ei koskaan Hippolytosta
kainoa voi pelastaa.
Liioin Theseus ei voi kuoleman salpoja murtaa
ystävän, Peiritho'oon.

(suom. Päivö Oksala)

Saatteeksi

Toivottavasti pikku improvisaatio käy rakkaudentunnustuksesta! Horatiuksen kevätodi *Diffugere nives* merkitsi minulle aikoinaan avausta antiikin runouteen – nimen omaan Päivö Oksalan suomen-noksena, joka ilmestyi Suomen Kuvalehdessä 1946 tai -47. Keväällä, arvelisin – vai toiko se kevään mukanaan?

Antiikin mielikuvamaailma oli toki jo pilkاهدellut näkyviini suomalaisessa lyriikassa. Klassinen runomittakin: ensi kosketuksen välittivät omalla kohdallani Koskenniemi elegioineen, Hellaakoski (*Elegiasta oodiin*) ja jumaloitu Kailas, *Vaeltajan oodi*: ”Valkokaulaa kietonet lähteen luona / nauravan neidon ...”

Latinan aromia pääsin maistelemaan vasta yliopistossa. Päivö Oksala sisällytti pro exercitio-lukuvooteen lyriikkaa käsittelevän jakson, mistä olen hänelle ikuisesti kiitollinen. Myöhempi ystävyys avasi rikkaita näköaloja.

Kuuntelin sitten 50-luvun alkuvuosina muutaman luentosarjan verran jylhästi mieleenpainuvaa Edwin Linkomiestäkin. Pintaan minun latinani jäi, mutta itselleni se on ollut merkitsevä asia. Välähdys hohtavasta tempelistä. Kosketus valtavirtaan, joka saapuu kaukaa ja on läsnä, tässä ja nyt.

L.N.

Horatius-päivän viinitarjoilun lomassa – *inter vina* – koettiin perinteikkäässä luentosalissa XII Bo Carpelanin haastattelutuokio, joka laajeni 45 minuutiksi. Koko keskustelu julkaistaan myöhemmin erillisjulkaisussa.

Seuraavassa muutama ote haastattelusta sekä Horatiusta koskevat reunamerkinnot Bo Carpelanin kokoelmasta *Marginalia till grekisk och romersk diktning* (1984), jonka Tuomas Anhava on suomentanut nimellä ”Marginalia. Merkintöjä Kreikan ja Rooman runoutta lukiessa” (1986).

*Fri från strävan att vara fri:
vara sig själv och vad oss ålagts*

Vapaa pyrkimyksestä olla vapaa:
olla oma itsensä ja mitä määräksemme on pantu

Rik och stark med röd näsa

Rikas ja väkivahva, punanenäinen

*De svartnar redan om sommaren,
de dödsdömda bladen*

Ne tummuvat kesällä jo,
kuolemaantuomitut lehdet

*Himlen hög
mätt med människans öga*

Taivas korkea
ihmissilmällä mitaten

*Skärpt blick i medgång,
i motgång förtröstan.*

Myötäkäymisessä silmä tarkkana,
vastoinikäymisessä luottavainen

*I det stora cirkustältet visas
för en jublande publik
de våldsammaste trick,
en mörkblå storm växer där utanför
som skall riva tältet som ett löv
från jordens yta*

Isossa sirkusteltassa näytetään
riemuitsevalle yleisölle
hurjaa hurjemmat temput,
ulkona nousemassa musteensininen myrsky:
se repäisee teltan kuin lehden
maan pinnalta

*Efter ett honungsgult solljus
från morgon till kväll
en trötthet, en vag oro*

Hunajankultaista auringonvaloa
aamusta iltaan, sitten
väsymys, epämääräinen rauhattomuus

*Bara en rörelse i gräset,
döden skymmer.*

Vain liikahdus ruohossa,
kuolema varjoaa.

*Denna tolkarhord när han väl dött
och lämnat sitt språk som ett arv
och en gåva –
läsa in kunna de blott, inte läsa*

Tulkitsijain laumaa, kun hän nyt on kuollut
ja jättänyt kielensä perinnöksi ja lahjaksi –
se osaa vain lukea tekstiin, ei tekstiä

*Glitrande köld,
skimrande vin!*

Säkenöivä kylmyys,
hohtava viini!

Bo Carpelan: Näitä marginaalioita on Horatiuksen kohdalla tässä kirjassa kymmenen, pieniä, hentoja rivejä, ja nyt minä ajattelen, mistä minä olen saanut ajatukset näihin. Haluan alleviivata niin kuin sanon saatteeksi esipuheessani, että virikkeen näihin marginaalioihin on antanut klassinen runous – kreikkalainen ja roomalainen; ne eivät ole käännöksiä. Oli todella kriitikkoja, jotka luulivat, että minä olin yrittänyt kääntää joitakin kreikkalaisia ja roomalaisia fragmentteja. Ne eivät ole myöskään yrityksiä luonnehtia yksittäisiä kirjailijoita. Nämä Horatius-merkinnät eivät yritä antaa kuvaa Horatiuksesta, vaan yleensä klassinen kirjallisuus on minulle merkinnyt eräänlaista sähköpatteria, joka antaa ikään kuin sysäyksiä minulle. Syntyi erilaisia ideoita ja assosiaatioita.

Antiquitas-näyttely Ateneumissa 1971

Piirroksat
Henrik Tikkanen

Alkusysäyksen klassillisten antikviteettien pikainventoinnille antoi "Klassikko-Forum", katto-organisaatio, joka 1960-luvulla pyrki koordinoimaan Helsingin yliopiston piirissä esiintyvät klassikkojen riennot ja löytämään satunnaisen, lyhytaikaisen ja mielenkiintoisen tehtävän. Tämän kirjoittaja, jolla edellytettiin olevan kreikkalais-roomalaista esineistöä koskevaa aineiston tuntemusta, otti tehtäväkseen tarkastaa ja luokitella esineet, joista saatiin ilmoitus suurissa päivälehdissä julkaistun vetoomuksen tuloksena. Eräät ryhmät olivat jo tiedossa: runoilija ja professori Emil Zilliacuksen etupäässä roomalaiset esineet, professori Aune Lindströmin Tanagra-terracotat, Jaakko ja Eila Suolahden italialainen ja etruskilainen keramiikka, Birgitta Lojanderin syyrialainen keramiikka ja lasi sekä tämän kirjoittajan kokoelma, johon kuuluu fragmentteja, keramiikkaa ja pienehköjä esineitä. Kansallismuseossa oli syrjään pantuina ja huomiota vaille jääneinä jokin määrä kreikkalaisia keramiikkaesineitä, jotka oli aikoinaan saatu lahjoituksina. Lisäksi Helsingissä oli ruotsalaisen arkeologin Axel Boëthiuksen Roomasta peräisin oleva yksityiskokoelma, jonka hänen Suomessa toimiva poikansa (kirjoittajan serkku) oli perinyt.

Sanomalehtivetoomusten seurauksena tuli kymmenittäin puhelinsoittoja, ja kaikki ilmoitetut esineet katsastettiin tiiviiseen tahtiin hankalissa talviolosuhteissa. Useimmissa tapauksissa kysymys oli pienistä ja aidoista matkamuistoista entisiltä ajoilta; hiukan oli väärennöksiäkin ja puhdasta rihkamaa. Paljon oli myös mielenkiintoista, varsinkin kun hankintaan liittyneet yksityiskohdat sattuvat olemaan tiedossa ja jos entinen omistaja oli tunnettu kirjallisuudesta, taiteesta

tahi taidehistoriasta tahi muista kulttuuriin liittyvistä yhteyksistä – klassillisia arkeologejaan meillä ei ole ollut entisaikaan. Esineet olivat enimmäkseen pienikokoisia – suurimmat sellaisia, jotka sopivat jotenkuten hatturasiassa kuljettaviksi – ja antoivat vaikutelman, että kysymys oli matkalla tehdyistä sattumanvaraisista ostoksista. Ainutlaatuinen, odottamaton kappale oli suuri maalattu "lutroforos", lukaniaalaista työtä, kunnoltaan moitteeton, ostettu antiikkikaupasta, mutta luultavasti Apuliasta peräisin oleva laiton haulalöytö.

Rahat ovat asia erikseen: vain harvoin turisti on numismaatikko ja tarjottu kolikko on hänelle yksinkertaisesti "esine", ei numismaattinen objekti (enemmän tai vähemmän hyvä kappale asiantuntijoiden tuntemaa maksuvälinettä, jonka teksti tunnetaan). Matkamuistoiksi ostetuilla rahoilla on sen vuoksi harvoin merkitystä, mikä on yhdentekevää, koska on olemassa suuria numismaattisia kokoelmia, joilla on pätevä johto, lähinnä Yliopiston vanha "rahakabinetti", hallinnollisesti osa Kansallismuseota. Kreikkalaisten ja roomalaisten rahojen määrä on melko suuri.

Yleisesti ottaen inventoinnin tulos oli myönteinen ja monien esineiden arvo suuri: ei kylläkään taiteellisessa mielessä, mitä ei odotettukaan. Myöhemmän "kierroksen" yhteydessä kaikki koottiin keskuskeräyspaikkaan dokumentointia, mm. valokuvausta, varten, mikä kaikki suoritettiin vapaaehtoisvoimin tulevaisuutta ajatellen.

Itse näyttelyn suunnitteli Henry Forssell, tällaisten tehtävien asiantuntija, joka siihen aikaan toimi syntymässä olevassa Merenkulkumuseossa. Ateneumin käytettäväksi asettama tila oli ahdas ja huonosti valaistu, mutta siitä tehtiin käyttökel-

poinen isoilla valokuvasuurenoksilla, väliseinillä ja erilaisilla valaisimilla. Vitriinit lainattiin tahi tehtiin tarkoitusta varten. Suurehkoja fragmentteja kiinnitettiin puulevyihin: yksinkertaista, asiallista ja halpaa. Värit olivat musta/valkoinen/tummansininen.

Keramiikka-aineisto oli huomiota herättävän runsasta ja se voitiin koota yhtenäisiksi ryhmiiksi perinteisten valmistuspaikkojen mukaan: mykeneläistä, korinttilaista, attikalaista monilta aikakausilta, roomalaista jne. Jokaiseen ryhmään liittyi kartta aikatietoineen ja vitriinien yläpuolelle ripustettiin edustavia musta-valkoisia valokuvasuurenoksia, jotka oli lainattu alan kirjallisuudesta. Nämä päätyivät muuten näyttelyn purkamisen jälkeen mukana olleiden asiantuntijoiden matkassa eri laitoksiin: suurehko ”reliefi” (Delfhoista) koristaa nyttemmin erästä Jyväskylän yliopiston luentosalia. Rahakuvat menivät rahakabinettiin Kansallismuseon pohjakerrokseen. Mitään ei mennyt hukkaan, vaan ilahduttaa antiikin taiteen ystäviä.

Suuresta työstä, joka suoritettiin esineiden ollessa koossa, jäi lopuksi jäljelle vain kaksikielinen luettelo: A4-kokoa oleva 83 sivua käsittävä moniste – ”ANTIQUITAS”, antiikin taidetta suomalaisista kokoelmista. Vaaleasta kartongista tehtyä kantta koristaa Henrik Tikkasen tushipiirustus (fragmentaarisen roomalaisen marmoripään hiusosa). Taiteilija, joka oli tämän kirjoittajan ystävä, tutki kiinnostuneena kaikkea, mitä oli saatu kokoon, ja teki tiuhaan tahtiin luonnoksia. Kaksi luonnosta jäi arkistoon ja ne ovat tämän selostuksen kuvituksena.

Luettelon toimituskunta oli pätevää museoväkeä, josta kukin erikseen vastasi erityisryhmistä

ja laati ao jaksoon johdannon lyhyine asiallisine kuvauksineen esineistön luonteenomaisista piirteistä. Vaikka luettelo jouduttiin kirjoittamaan kaikessa kiireessä sen jälkeen, kun aineisto oli saatu kootuksi ja rinnakkaiskäännökset tehdyiksi, se on täysipainoinen dokumentti. Kuvat puuttuvat valitettavasti – vain muutamia kuvaliitteitä oli varhaisessa vaiheessa – koska toimittamiseen ja monistamiseen tarvittavat varat puuttuivat. Rahaa riitti vain vitriineihin ja valokuvasuurenoksiin. Mutta tämä tekee kokonaissuorituksen sitäkin arvokkaammaksi!

Asiantuntijat toivat julki ihmetyksensä siitä, että oli onnistuttu luomaan kokonaisuus kaikesta siitä, joka aivan sattumanvaraisesti eri aikoina oli päätynyt Suomeen. Näyttely oli tietystä miehestä kurioositeettipöimintoja esim. korujen ja satunaisten pronssiesineiden osalta, mutta mitä tulee keramiikkaan, joka on, kuten tiedetään, arkeologin johtolanka ja ajanmäärittelyväline, niin kronologisesti järjestettyjen vitriinien rivistö oli esikuvallinen ja koulutuksen kannalta yhtä arvokas, kuin opintokäynti jossakin eurooppalaisessa museossa, kuten esim. Münchenissä. Sen tähden olikin suorastaan traagista purkaa tämä vaikuttava kokonaisuus, joka oli olemassa vain muutama talviviikon ajan lumisessa ja kylmässä Helsingissä.

Chr. H. Ericsson

*Carl W Blegens grav
Foto: Ingegerd Ekstam*

Den protestantiska kyrkogården i Athen

Inom kyrkogården "alfa" i Athen finns ett avgränsat område som upptages av den protestantiska begravningsplatsen. En protestantisk begravningsplats anlades först i Sappionparkens sydöstra hörn. Detta skedde 1837. Gravarna flyttades 1914 till sin nuvarande plats (Årtalen har jag funnit i en historik som förvaras på den svenska ambassaden i Athen).

Sverige, Danmark, Tyskland, Holland och Storbritannien är de länder som har del i kyrkogården och som betalar ett årligt bidrag till dess underhåll.

Ett par av den klassiska arkeologins stormän vilar där: Tysken Adolf Furtwängler (1853–1907) den norskättade amerikanen Carl W Blegen (1887–1971).

Ett namn på en av gravstenarna har anknytning till Finland: Sven Rabe 2.5.1902–1.1.1975. Han var rikssvensk men hade studerat vid Åbo Akademi. Sven Rabe var sedan annonschef på Hufvudstadsbladet och deltog med utmärkelse i vinterkriget och fortsättningskriget, detta inom ramen för Svenska Frivilligkåren. Från 1960 var han bosatt i Athen och vart korrespondent för bl.a. Hufvudstadsbladet.

Eftersom Finland ej är bland de länder som är "delägare" i kyrkogården finns ej några finländska gravar där, åtminstone har jag ej funnit någon.

Emellertid har jag i en förteckning över svenska gravar, om med sten eller ej framgår ej, funnit namnet Maria Kastalia Lagus, ett namn som för tankarna till Finland. En blick i Carpelans Ättartavlor bekräftar att det är rätt: Maria Kastalia Lagus, född i Odessa 22.3.1851, död i Athen 15.7.1852. Ett fascinerande perspektiv: Finland – Ryssland – Grekland.

Maria Kastalias far var Wilhelm Lagus (1821–1909), sedermera professor i grekiska vid Helsingfors universitet och även dess rektor (En brorson till den döda flickan var Ruben Lagus, 1896–1959, järgeneralmajor och Mannerheimriddare).

*Anders Sundberg
Föreningen Svenska
Atheninstitutets Vänner*

Rooman valloitus

Kesäkuussa 1994

Villa Lanten Ystävät yhdistyksen hallitus on suunnitellut järjestettäväksi suuren retken Roomaan alkukesästä 1994 juhlistaakseen Villa Lanten 40-vuotista toimintaa. Ensimmäinen tieteellinen kurssi järjestettiin professori Edwin Linkomiehen johdolla keväällä 1954, mukana oli mm. ystävien puheenjohtaja professori Päiviö Tommila.

"Rooman valloitus" on tarkoitettu paitsi omille jäsenille myös kaikille niille, jotka ovat vuosikymmenien varrella olleet Villa Lantessa kursseilla tai asuneet siellä tutkimustyössä tai taiteilijoina. Tarkoitus on järjestää yhteistä ohjelmaa kaikille, mutta myös aloittain eriytyvää ohjelmaa, siis historiasta, kirkkohistoriasta,

taidehistoriasta jne. kiinnostuneille. Rooman valloitusta voisi kutsua myös jatkokurssiksi Roomassa kävijöille.

Matkan alustava hinta-arvio on noin 5.000–6.000 markkaa, hotellista riippuen. Hinta sisältää viikon chartermatkan lisäksi Villa Lanten Ystävien suunnitteleman erikoisohjelman.

Matkasta alustavasti kiinnostuneet voivat lähettää nimensä ja osoitteensa varapuheenjohtaja Anja-Tuulikki Huoviselle os. Suomen museoliitto, Annankatu 16 B 50, 00120 Helsinki. Tiedoksi voi panna myös aihepiiriin, josta on kiinnostunut. Arvioitu ajankohta matkalle on joko 29.5.–5.6. tai 5.6.–12.6.1994.

Göran Schildt

Odyseia – Grekland som livsspegel

Tuschteckningar: H.K. Ghika

Det hör till vår tids paradoxer att den ständigt ökade internationaliseringen och kollektiviseringen, långt ifrån att leda till en kulturell likriktning, tvärtom gynnar provinsialiseringen och individualiseringen av livssyner. Redan på Rembrandts tid var hans holländskhet en av hans huvudkvaliteter, liksom Velázquez tack vare sin spanskhet och Poussin tack vare sin franskhets blev europeer. Till yttermera visso är det genom sin extrema individualitet som kulturlivets heroer får betydelse för kollektivet. Det är i kraft av sin finskhet och sitt personliga geni, inte för sin mönstergillhet, som Aleksis Kivi hör till Finlands mest uppmärksammade röster i världen.

Ovanstående tankar har väckts av den djupdykning i Nikos Kazantzakis författarskap, som utgivningen på svenska av hans epos *Odyseia* lockat till (del I, 372 s, 1990, del II 538 s, 1992, översättning: Gottfried Grunewald, illustrationer H K Ghika, Paul Åströms förlag). Vad har denna generationskamrat till Mussolini och Frans Eemil Sillanpää att ge dagens läsare?

Vi kan för det första konstatera att Kazantzakis på grund av sina grekiska rötter fann sig sliten mellan extremt motstridiga ideal, mellan en mångtusenårig tradition och behovet att bygga en helt ny värld. Hän nämner i sin romantiserade självbiografi "Berättelse för El Greco", publicerad postumt sedan han 1957 avlidit, fyra hjältar som han uppfattade som sina stora vägvisare och förebilder.

DEN FÖRSTA VAR KRISTUS, som han i sin tidiga ungdom mötte i Atosbergets kloster och i Jerusalem, dit han sökte sig som pilgrim. Men det var en Kristus i så intensiv närkamp med världens frestelser att Kazantzakis, när han 1951 gav ut boken "Den sista frestelsen" med Kristus som huvudperson, bannlystes av både den ortodoxa och katolska kyrkan.

Göran Schildt

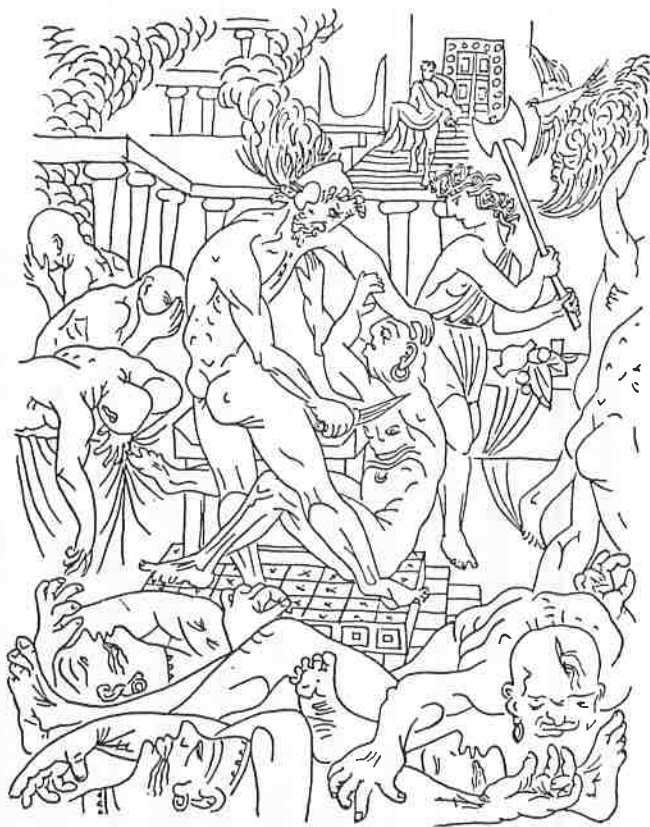
På 1920-talet studerade den unge Kazantzakis i Paris och Berlin, där han entusiasmerades av två nya hjältar. Den ena var Nietzsche, vars svindlande övermänniskodrom han förvandlade till en livsanammelsens höga visa, kopplad till en heroisk pessimism. Livet är tragiskt, men med sin envetna strävan skapar människan steg för steg Gud. Denna Nietzschesida hos Kazantzakis kommer kanske tydligast till synes i romanen "Zorbas" från 1946. Den blev världsberömd genom filmversionen, men rönne därmed ödet att införlivas med den grekiska turistindustrin. Få av deltagarna i charterresornas grifester torde relatera sina klumpiga försök att dansa sirtaki till Nietzsches distinktion mellan det apolloniska och det dionysiska elementet hos de antika tragödnerna.

Kazantzakis tredje hjälte blev Buddha, vars allomfattande anammelse av naturens och livsförloppets totalitet tilltalade hans vitalistiska livskänsla och vars accepterande av både glädje och lidande, ondska och godhet som villkor för det slutliga uppgåendet i ett opersonligt nirvana på ett lyckligt sätt löste hans vacklan mellan sensualism och askes. Till dessa tre heroer lade han slutligen en fjärde, Lenin, som för honom stod som sinnebild för solidaritet med medmänniskorna. Efter vidsträckta resor i Sovjetunionen publicerade han 1928 den delvis kritiska boken "Vad jag såg i Ryssland". Han hade funnit samhällsexperimentet där alltför materialistiskt och formulerade i stället ett "metakommunistiskt credo" i idealistisk anda. Det slutade med att de organiserade kommunisterna anklagade honom för metafysiska fantasier och övermänniskodyrkan.

I den grekiske diktaren Nikos Kazantzakis enorma produktion intar eposet "Odyseia" en central plats. Det börjar där Homeros slutar, med hjältens hemkomst till Itaka, och låter honom sedan segla ut på nya äventyr. Detta verk, där enligt anmälaren en

passionerad och språkligt mäterlig författare funnit ett fulltonigt uttryck för sin motsägsfulla begäring, föreligger nu i sin helhet på svenska sedan en av de stora översättarbragdena i vår litteratur fullföljts.

DETKAN FÖRVÅNA att Kazantzakis bland sina impulsgivare inte nämner den hjälte, som mera än alla de ovan nämnda präglat honom, nämligen Homeros. Det måste bero på att Greklands stora skald för honom inte var någon utomstående idol, utan en del av det jag har fått sig tilldelat på sin födelseö Kreta. Dit hörde också det förklassiska minoiska arvet på ön och det efterklassiska bysantinska, som ännu präglar hela Grekland. Slutavsnittet i memoarboken handlar om hur fröet till hans centrala verk, eposet "Odysseia", började gro inom honom redan 1923, för att efter sju omarbetningar, oändliga mödor och en allt uppslukande hängivelse femton år senare föreligga avslutat.

Kazantzakis var den totala hängivelsens man, han var idel ohejdbar flamma och genomträngande skrik. "Varje människa har ett skrik, *sitt* skrik, att slunga ut innan hon dör. Vi får därför inte förlora tid att göra oss hörda", skrev han i memoarboken. Tid förlorade han sannerligen inte. Hans produktion blev enorm, omfattande dussintals romaner, dramer, oratorier, diktverk på terziner, kampskrifter, skolböcker, reseskildringar och mycket mer, alltsammans buret av flödande fantasi och barock ordrikedom. Svagheterna är

formlöshet och den ideologiska förenkling som iver och stundens hänförelse ofta har i sitt släp-tåg. Dessa svagheter återfinns också i "Odysseia", men de sjunker undan för den lyskraft detta verk obestriddligen besitter.

Den centrala kraftkällan är här Homeros. Det är från honom själva grundhållningen kommer, prisandet av livet, förmågan att lyfta upp varje skildrat föremål, varje människa, alla skeenden i ett förklarat ljus, så att de står fram i åskådlig tydlighet, förankrade i en gudomlig värld. Här finns inga abstrakta förklaringar, bara den närvarande verkligheten och stunden, fångad i ett evigt nu.

ATT SJÄLVA BERÄTTELSEN direkt anknyter till den antika sagan är givetvis ett plus. Kazantzakis epos börjar där Homeros slutar, nämligen med hjältens hemkomst till Itaka. Odysseus gifter bort sin son Telemakos med Nausikaa och bygger sig ett nytt skepp, för att med en utvald skara vänner, bland dem flöjdtspelaren Orfeus och suputen Kentaur, segla ut på nya äventyr. Han enleverar den sköna Helena ännu en gång från Sparta, når Kreta, där han deltar i det förtryckta folkets revolution mot den degenererade överklassen och fortsätter till Egypten, där han på samma sätt involveras i en folklig revolution mot det parasitära prästerskapet. Som synes är Lenin med som osynlig följeslagare på denna odysse, vilket dock inte hindrar att sagan får gott fotfäste i den homeriska miljön. Särskilt medryckande och spännande blir den kretensiska episoden, där författaren öser både ur sin intima förtrogenhet med födelseön, Evans arkeologiska upptäckter och sociologernas föreställningar om minoiska tjurriter och blodiga människooffer.

Från Egypten fortsätter den kazantzakiska Odysseus och hans följeslagare uppför Nilen för att nå inte bara dess okända källor utan också själva livets källa. De kommer till de svartas och krushårigas primitiva samhällen, där Odysseus blir en helig man, som diskuterar med Gud och i Platons, Augustinus och Thomas Mores efterföljd utstakar ett utopiskt samhälle utan privategendom och egoistiska familjeband. En jordbävning förstör idealstaden, Odysseus förlorar sin skeppsbesättning, han möter olika fabelgestalter för att slutligen nå kontinentens sydspets. Därifrån seglar han ensam ut över ishavet, träffar dödsrikets färjkarl Charon och accepterar slutligen sin död, sedan han tagit avsked av allt och alla som han älskat.

Eposet omfattade i en tidigare version 42 500 jambiska verser på 17 stavelser, men förkortades slutligen till 33 333 verser. Det är alltså betydligt längre än Homeros Odyssé till Iliad tillsammans. Berättelsens händelseförlopp hänger ihop bara till uttåget från Egypten. Eposets senare hälft är närmast en blandning av fabler, hymner och allegorier, inför vilka läsarens uppmärksamhet hotar att svikta. Kazantzakis strävan att förena sina fem ledstjärnor till en sammanhängande konstellation leder till kaos och dunkelhet, men intrycket räddas av den poetiska uttryckskraft och fantasi som trots allt väcker beundran. Ju närmare slutet vi kommer, desto mera tycker vi oss lyssna till ett mäktigt oratorium, ett mångstämmigt requiem, där dödens obönhörlighet och avskedet från livets gåvor starkt griper läsaren. Visst är detta ett av vårt århundrades stora verk, en skapelse, där en passionerad och språkligt mästerlig författare funnit ett fulltonigt uttryck för sin motsägelsefulla begåvning.

FÖRTJÄNSTEN FÖR ATT DETTA VERK blivit tillgängligt för oss tillkommer två personer. Dels Paul Åström, vars mirakulösa förlag härmed fogat två nya fullviktiga pocketvolymen till sin antikcentrerade publikationsserie. Dels Gottfried Grunewald, som fullföljt en av de stora översättarbragderna i vår litteratur. Utmaningen att böja svenskan till jambisk rytm i versrader pendlande kring sjutton stavelser har närmast varit omöjlig. Man har också ibland intrycket att färden bär över stock och sten och att prosaiska ord bryter mot stämningen. Oftast går dock färden med frisk och böljande lätthet, för att ibland lyfta sig till sublima höjder.

Första hälften av Grunewalds översättning publicerades 1990. I den nu utgivna andra delen, som för oss till Afrikas inre och till dödsriket, löper översättningen friare och säkrare. Man frestas hela tiden citera stycken som vittnar om Ka-

zantzakis poetiska förmåga. Vad sägs t ex om denna bild av Egeiska havet i olympiskt fågelperspektiv med vita vågkammar: "En vävstol hela havet är och Kreta sitter där och väver". Eller: "Sitt blåa hår nu natten löser upp och sakta lyfter hon / halvmånen från sitt huvud lik en kam av elfenben". På detta och på tusen andra sätt kommer oss grekisk natur, grekiskt liv under årtusenden, grekisk folktro, seder och människor till mötes och förstör den värld, som den pågående integreringen av jordklotet till gemensam egendom håller på att skänka oss.

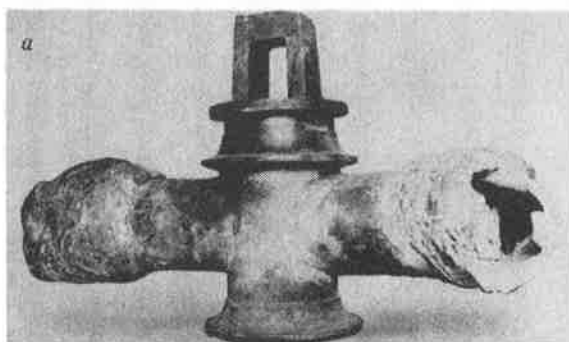

Jäsenrekisteripitäjän tervehdys Suomen Ateenan-instituutin Ystäville.

Yhdistyksellemme tulleiden maksusuoritusten joukossa on muutamia uusiksi jäseniksi ilmoittautuneiden suorituksia vailla osoitetietoja. Koska näiden tietojen hankkiminen pankkien välityksellä on melkein mahdotonta pyydämme Teitä välittämään kaikille tuttavapiirissänne mahdollisesti postia kaipaaville jäsenille pyynnön tarkistaa, että oikeat osoitetiedot ovat yhdistyksen käytettävissä.

Jäsenrekisterin hoitaja

Vattenförsörjningen under antiken

Kik-kran i brons för vattenledning, ingick i lösfynden från Caligulas flytande nöjespaviljonger i Nemi-sjön.

Tekniken kan i princip användas för tre olika ändamål: symboliska, produktiva och militära. Egyptiernas pyramidala gravmonument för sina härskare och grekernas marmorskimrande tempel för sina gudar var exempel på användningen av symbolisk, improduktiv teknik. Exempel på produktiv teknik ger däremot antikens vattenförsörjningssystem, speciellt under det romerska imperiets era, då det karakteriserades av effektiva akvedukter som ledde in vattnet till städerna.

Stolt förkunnande den romerska vattenförvaltningens chef, Sextus Frontinus, i sin bok om staden Roms akvedukter: "Försök bara jämföra alla dessa outhärliga akvedukter med de uppenbart helt meningslösa pyramiderna eller med grekernas onyttiga men högt berömda byggnadsverk!"

Forskningen kring antikens och i synnerhet det romerska imperiets vattenförsörjning har under de senaste tjugo åren varit livlig. Ett centrum har funnits i Förbundsrepubliken Tyskland där stiftelsen "Frontinus-Gesellschaft" sedan 1977 har utgivit en högklassig serie forskningsrapporter kallad "Geschichte der Wasserversorgung". Även i Norden har forskning bedrivits på detta område. År 1986 utgav Jörgen Hansen i Köpenhamn en kommenterad dansk översättning av Frontinus verk försedd med en väldokumenterad och mycket instruktiv "Inledning om oldtidens vandbygningsteknologi". Och här i Finland disputerade Christer Bruun år 1991 med en uppmärksammas doktorsavhandling "The Water Supply of Ancient Rome. A Study of Roman Imperial Administration", i vilken ingår en kritisk granskning av Frontinus verk och förvaltning.

På den grekiska ön Samos har tyska arkeologer arbetat sedan slutet av 1800-talet då Ernst Fabricius lyckades spåra den långa bergstunneln för stadsborgens vattensörjning. Den gjorde ett så starkt intryck på Herodotos att han satte den i

första rummet av de tre största byggnadsverken i hela Grekland. Utgrävningsarbetet kunde slutföras först på 1970-talet då arkeologerna kunde frilägga tunneln i dess helhet. En av dem, dr Hermann Kienast, närvar senaste år vid invigningen av vårt Atheninstituts nya hus och meddelade då att den slutliga boken om Eupalinos tunnel troligen blir färdig i år; något över hundra år efter upptäckten! Den är säkert värd att vänta på. En av Samos-arkeologerna, dr Renate Tölle-Kastenbein, utgav år 1990 en välskriven, populärt hållen bok med titeln "Antike Wasserkultur". Den behandlar vattnet som ett livselement och en kulturfaktor och är mycket läsvärd.

En mycket intressant översikt över forskningen kring akvedukter blev publicerad år 1991. Den kallas "Future currents in aqueduct studies". Den är baserad på ett kollokvium i New York år 1987 och är redigerad av professor Trevor Hodge, som även skrivit en sammanfattande konklusion. Boken innehåller artiklar av 14 välmeriterade forskare från hela världen. Dr Örjan Wikander från Lund var en av deltagarna. I sin bedömning av framtida trender inom forskningen drar Hodge den slutsatsen att studier av romerska akvedukter bäst skulle gagnas av en koncentration på den tekniska, ingenjörsmässiga aspekten. Det förutsätter ett nära samarbete mellan humanistiskt utbildade forskare och hydrodynamiskt skolade ingenjörer och vetenskapsmän. Ända till senaste tid har faktiskt det mesta som publicerats om antik vattenförsörjning skrivits av historiker, filologer eller arkeologer utan kunskaper – och ibland även utan intresse – i tekniska frågor. Alla vet att vatten söker sig nedåt och kan inte fås att flöda uppåt utan energitillförsel. Men att vatten i en rörledning inte strömmar liksom ett tåg i en tunnel är inte allom bekant. Friktion, turbulens och andra energikrävande, fysikaliska fenomen komplicerar i hög grad den teoretiska behandlingen av vattenströmning i slutna rör eller öppna kanaler. Turbulensforskningen är livlig ännu i dag och har fått nya impulser från moderna teorier för kaos-fenomenen.

Denna betoning av den tekniska och hydrodynamiska sidan vid framtida studier av antikens vattenförsörjning kommer starkt fram i den utomordentligt värdefulla handbok som Trevor Hodge nu har utgivit under namnet "Roman Aqueducts & Water Supply". Han säger i företalet att ändamålet med boken är att svara på den enkla frågan: hur funktionerade en akvedukt egentligen? Och vilken var dess roll i vattenhanteringens totalbild? Boken är så omfattande och mångsidig att han är medveten om att den sällan kommer att bli genomläst i en fortsättning. Den kommer snarare, med hjälp av index och kapitelrubriker, att bli utnyttjad som ett uppslagsverk för information i speciella frågor. Bland rubriker-

na fäster man sig speciellt vid "Engineering works", "Planning and Surveying", "Hydraulics", "Urban distribution" och "Domestic supply". Det är imponerande prestation.

I bokens inledning fastslår Hodge – kanske något överraskande för somliga läsare – att Roms akvedukter inte byggdes för att leverera dricksvatten eller för att förbättra hygien. Han hävdar att vattenbehovet i nästan alla romerska städer ursprungligen tryggades med brunnar eller vattencisterner. Några städer såsom t.ex. London genomgick sin historiska utveckling utan en enda akvedukt. Om en sådan kom till och det fanns gott vatten tillgängligt i stor mängd, så var det klart att det även användes till dricksvatten. Men akvedukterna var definitivt inte byggda för att trygga ett mänskligt grundbehov: de var de facto en lyx och byggdes oftast för att försörja badinrättningarna, som i den romerska världen var

populära rekreatiionsplatser för socialt umgänge och kroppsligt välbefinnande. Det fanns också en annan orsak till att uppföra en akvedukt: kommunal, stadspolitisk stolthet. Att förfoga över en hög och lång akvedukt innebar ett yttre tecken på anseende och välstånd som ingen kunde missförstå. Ju flera sådana dess bättre.

Därför kan man väl påstå att denna romerska teknik inte användes enbart för produktiva ändamål utan även för att tillgodose de symboliska. Kanske Frontinus i sin stolthet insåg detta.

A. Trevor Hodge, (editor), "Future currents in aqueduct studies". Collected Classical Papers 2, Leeds, 1991, 181 sidor.

Renate Tölle-Kastenbein, "Antike Wasserkultur", Verlag C.H. Beck, München, 1990, 231 sidor, 122 illustrationer.

A. Trevor Hodge, "Roman Aqueducts & Water Supply", Duckworth, London, 1992, 504 sidor, 241 illustrationer, bibliografi & noter.

Reija Pentti

Antiikkia ja naistutkimusta

Historian päiviä, Päivi Setälän 50-vuotisjuhlakirja, Gummerus 1993.

Kun professori **Päivi Setälä** täytti 50 vuotta, päättivät hänen entiset ja nykyiset oppilaansa kunnioittaa tapahtumaa julkaisemalla juhlakirjan. Päivi Setälän monipuoliseen tutkijan ja opettajan uraan kuuluvat sekä naistutkimus että antiikki. Tämän mukaisesti kirjan aiheet ovat vaihtelevia, Aristoteleesta nykypäivän naisnäkemyksiin.

Johdantoluvussa professori **Matti Klinge** kertoo lukijalle elävästi Setälän uran vaiheet siitä asti, kun tämä vuonna 1961 tuli Helsinkiin opiskelemaan. Hän esittää myös, miten Setälä on kyennyt yhdistämään naistutkimuksen ja antiikintutkimuksen luennoimalla ja ohjaamalla oppilaidensa tutkielmia naisten asemasta antiikin kulttuurissa.

Kirjan artikkelit on jaettu viiteen lukuun teemaotsikoiden alle. Ensimmäisessä luvussa, *Modernin naisen synty*, **Laura Kolbe** kertoo naisylioppilaiden naisnäkemyksistä toisen maailmansodan ajoista nykypäiviin. Keskustelua käydään siitä, miten eri vuosikymmeninä käsitettiin opiskelijanaisen asema: mitä 50-luvun opiskelijalle merkitsi haikaran tuleminen perheeseen ja mitä 1970-luvun radikaalifeminismi toi tullessaan.

Luvussa *Mitä oikein tapahtuikaan*, käydään **Julia Burmanin** kanssa vuoden 396 Ateenassa. Artikkelit antaa vastauksen kysymykseen ryöstikö goottipäällikkö Alarik Ateenan. **Eila Rämön** artikkeli kertoo muun muassa antiikin Rooman kirjakaupasta, joka toimi aivan eri pohjalta kuin nykyinen kirjakauppa. **Minna Lönnqvistin** aihe-

na ovat historialliset kuriositeetit, kuten Kleopatran vaikuttava nenä.

Vallattomuutta ja valtaa -luvussa **Risto Valjus** opastaa lukijan Ostian värikkääseen ammattiyhdistystoimintaan. **Marja-Leena Hänninen** kirjoittaa jumalatar Dianan ulottuvuuksista. Hänen artikkelissaan yhdistyvät mukavasti Päivi Setälän kaksi tieteenalaa, naistutkimus ja antiikki. Näin myös **Liisa Savusen** artikkelissa, jossa kerrotaan naisista ja Pompejin vaaleista.

Christer Bruun aloittaa luvun "*Kuolemalla on aina syynsä*" pohtimalla vesijohtojen ja lyijymyrkytyksen välistä yhteyttä ja millä kaikilla tavoilla lyijy saattoi kulkeutua ihmisruumiiseen. **Maijas-tina Kahlos** kertoo haudasta roomalaisessa kuoleman kulttuurissa. Hän kuvailee eloisesti hautaoikeuteen ja hautausrituaaleihin liittyviä asioita käyttäen esimerkkinä Isola Sacran hautausmaata.

Viimeisessä luvussa, *Elämänilot ja antiikki*, **Katariina Mustakallio** selvittää antiikintutkijan rooliristiriitoja. Ne saattavat syntyä esimerkiksi siitä, ettei ymmärretä sen kuilun olemassaoloa, joka on modernin ja antiikin maailman elämän ja ajattelutavan välillä. **Juha Sihvolan** artikkeli käsittelee Aristoteleeta ja rakkautta. Lukija saa huomata, että Aristoteleen analyysit ovat edelleen ajankohtaisia.

Päivi Setälän 50-vuotisjuhlakirja koostuu kaikkiaan 18 artikkelista. Valitettavasti en artikkelien määrän vuoksi ole voinut käsitellä niistä jokaista. Kirja ei varmasti jätä lukijaa kylmäksi. Artikkelien monipuolisuuden ansiosta löytäneekin kukin antiikista ja naistutkimuksesta kiinnostunut aiheen, joka on lähellä asianomaisen omaa harrastuneisuutta.

**Villa Lanten Ystävät –
Villa Lantes Vänner ry**

**Amfiktyoninen stateeri
(Delfoi) 336 e.Kr.**

**Amfiktyonisk stater (Delphi)
336 f. Kr.**

Puheenjohtaja: Päiviö Tommila
Varapuheenjohtaja: Anja-Tuulikki Huovinen
Siht. ja rahastonhoitaja: Pauliina Remes

Osoite: PL 604, 00101 Helsinki
puh. 90-634 337

Hallitus:

Anja-Tuulikki Huovinen, pääsihteeri
Riitta Lauslahti, filosofian maisteri
Outi Merisalo, dosentti
Maija Numminen, päätoimittaja
Teivas Oksala, dosentti
Antero Tammisto, Filosofian lis.
Seija Tiisala, yliopistonlehtori
Päiviö Tommila, rehtori
Anna-Liisa Wager, toimitusjohtaja

UUSIA NÄKÖKULMIA ANTIIKIN NAISTEN ELÄMÄÄN PÄIVI SETÄLÄ • ANTIIKIN NAINEN

OTAVA

Mikä oli äidin ja lasten asema antiikin roomalaisessa perheessä? Miten naisen kävi avioerossa? Ovatko väitteet kreetalaisen arkkitehtuurin naisellisuudesta tosia? Miksi roomalaiset kutsuivat syvällisesti sivistynyttä Kleopatraa kurtisaanikuningattareksi?

PÄIVI SETÄLÄN moderni historiankirjoitus tuo uusia näkökulmia ja tulkintoja käsityksiin antiikin naisten elämästä. Hän kertoo niin myyttien amatsoneista ja marttyyreistä, näkyvistä etruskidaameista ja näytelmien elämää suuremmista naisista kuin Vestan neitsyistä, kirkkoäideistä tai naisista poliittisina ja taloudellisina vaikuttajina. Ovh. 145,-

PÄIVI SETÄLÄ toimii Helsingin yliopiston naishistorian vt. professorina.

Valokuva: Petri Puomies, Lehtikuva Oy.

Kirjan kannessa Etelä-Italiasta löydetty maalaus Hautajaistanssi 450-luvulta eKr. (Napolin museo).

**AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
AKADEMISKA BOKHANDELN**

Helsinki • Itäkeskus • Tapiola • Joensuu • Jyväskylä • Lappeenranta • Oulu • Tampere • Turku

**Suomen Ateenan-instituutin
ystävien yhdistys r.y.
Föreningen Finlands
Athen-institutts Vänner rf.**

Puheenjohtaja: Paul Jyrkänkallio
Varapuheenjohtaja: Chr. H. Ericsson
Varainhoitaja: Sirkku Kuusinen
Sihteeri: Sirkka Castrén
Kanslisti: Jeanette Lindblom

Osoite:
PL 191, 00171 Helsinki
sihteeri Castrén 90-664 353

Johtokunta:

Jyrkänkallio, Paul, suurlähettiläs
Ericsson, Chr. H., prof.
Huldén, Bjarne, dipl.ins.
Kivalo, Erkki, prof.
Koivukoski, Olavi, fil.maist.
Koski, Tuula, lääket.lis.
Laakso, Eino, ekon.
Frösen, Jaakko, fil.tri., dosentti
Pietilä-Castrén, Leena, fil.tri., dosentti
Pettersson, Filip, kauppat.maist.
Schildt, Göran, fil.tri.
Sysiharju, Anna-Liisa, prof.
Arjava, Antti, fil.lis., pysyvä asiantuntija

Sama raha.

Samma mynt.

SUOMALAISTEN TARINA 1-4

Päätoimittaja Jaakko Itälä
Suomalaisten tarinan osat 1-4
kuvaavat ajanjaksoa 1860-1990 eli
suomalaisten kansallista heräämistä ja
kehittymistä moderniksi eurooppalai-
seksi kansakunnaksi.

Jokaisessa osassa asioita käsitellään
tavallisen ihmisen näkökulmasta – työn,
koulun, kirkon, kaupan, kunnantalon ja sodan.

Teoksen neljä nidettä jakautuvat:

1. Heräämisen aika 1860-1900, (ilm. 30.3.93)
2. Etsijäin aika 1901-1936, (ilm. toukokuussa -93)
3. Rakentajien aika 1937-1967, (ilm. syksyllä -93)
4. Järjestelmien aika 1968-1990 (ilm. syksyllä -93)

Norm. à 360,- / kirja
**KANTA-ASIAKAS-
TARJOUS**

à 250,-

Norm. 1350,- / koko sarja
**KANTA-ASIAKAS-
TARJOUS**

920,-

Yksinoikeudella vain Akateemisesta v. -93 loppuun!
KIRJAYHTYMÄ

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA

Pohjoisesplanadi 39, 00100 HELSINKI. Puh. 90-121 41. Avoimna ma-pe 9-20, la 9-18.
ITÄKESKUS, Stockmannin 2 krs., 00930 Helsinki * TAPIOLA, Länsituulentie 6, 02100 Espoo
JOENSUU * JYVÄSKYLÄ * LAPPEENRANTA * OULU * TAMPERE * TURKU

Kymen akropoliilla.

MAGNA GRAECIAssa syksyllä 1992

Matkakertomus

Suomen Ateenan instituutin ystäväyhdistys järjesti 20.–27.9.1992 seuramatkan Magna Graeciaan eli Etelä-Italian vanhoille kreikkalaisalueille. Matkanjohtajana toimi professori Chr. H. Ericsson; käytännön järjestelyistä vastasi Aurinkomatkat. Meitä oli mukana 36 henkeä.

Matkan tarkoituksena oli tutustua Etelä-Italian varhaisantiikin kreikkalaisiin siirtokuntiin, jotka perustettiin 700–500-luvulla eKr. Monet niistä vaurastuivat nopeasti ja kehittyivät merkittäviksi kauppa- ja kulttuurikeskuksiksi kuten Taras, Poseidonia ja Kyme. Yhdessä ne muodostivat ”Suur-Kreikan”, Magna Graecian. Niiden kautta levisi kreikkalainen sivistys Italian alkuperäiskansoille – oskeille, samnilaisille ja lukaaneille – sekä vanhoille sivistyskansoille, etruskeille, ja myös roomalaisille. Kun Rooman mahti laajeni 300–200-luvulla eKr., kaikki kreikkalaiskaupungit joutuivat Rooman valtaan, mutta monet niistä säilyttivät vielä satoja vuosia kreikkalaiset piirteensä.

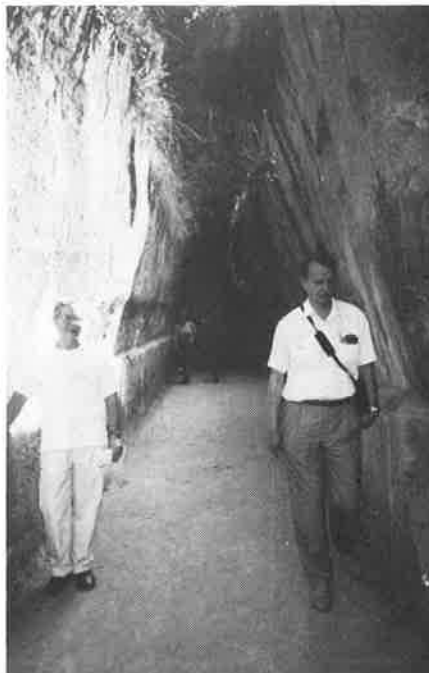
Lensimme suoraan Helsingistä Napoliin ja aloitimme heti kiertomatkamme omassa bussissa. Ensiksi ajoimme muinaisen Kymen kaupungin raunioille. – Kyme on vanhin kreikkalainen siirtokunta Etelä-Italiassa, se perustettiin 700-luvulla Euboiasta käsin. Se kukoisti satoja vuosia ja levitti kreikkalaisuutta ympäristöönsä, mm. etruskeille. Etruskien kanssa Kyme oli usein sotatilassa, mutta piti menestyksellisesti puolensa. V. 421 samnilaiset valloittivat Kymen ja n. 340 roomalaiset. Kaupungin rauniot ovat lähinnä roomalaisajalta, mutta kummallinen luolamuodostelma, ”Sibyllan luola”, on tavattoman vanha. Koko antiikin ajan oli tunnettu Kymen (latinaksi Cumae) Sibylla, joka antoi oraakkeliavastauksia kysyjille. Mm. Vergilius antaa Aeneansa käydä Sibyllan vastaanotolla tiedustelussa pääsytiestä manalaan; se avautuikin läheisen Avernus-järven kautta. Luolamuodostelma löydettiin uudelleen vasta 1912, ja 1930-luvulla kaivettiin esiin laaja luolaverkosto. Oli kummallista kulkea näissä ikivanhoissa käytävissä ja kurkistella pimeisiin nurkkiin tai alaspäin avautuviin kaivantoihin. Kalliota oli louhitu jotenkin samaan tapaan kuin Mykenen kuningashaudaissa.

Myös akropoliille kiipesimme. Sieltä oli komea näköala mm. Misenumin kallioille; tämä olikin ainoa luonnonsatama Välimeren rannalla ennen Ostiaa. – Pysähdyimme vielä Pozzuolissa ”Serapiksen temppelin” raunioilla ja sitten matkasimme ensimmäiseen hotelliimme Salernon eteläpuolelle pieneen rantakylään.

Vietimme hotelli ”Cereressä” kolme yötä. Syyskuun lopulla ei paljon muita vieraita ollutkaan.

Toisena päivänä ajoimme etelään pitkin antiikin Lukaniaa ja tulimme roomalaisten Veliaan. Alkuperäinen kreikkalainen nimi oli Hyele, siitä Elea ja Velia. Fokaialaiset perustivat tämän kaupungin n. 540. He olivat oikeastaan pyrkimässä Massilian (Marseille) tienoille, mutta monien seikkailujen jälkeen, mm. yritettyään turhaan saada jalansijaa etruskien hallitsemassa Korsikassa, he päätyivät Hyeleen/Eleaan. Tähän nousi kukoistava ja rikas kauppakaupunki. Ihastelimme jyrkeviä sataman kivirakennelmia, vanhoja teitä ja linnavuorta. (Maa on noussut monta metriä näillä seuduilla, joten nykyinen merenranta on kaukana.) Ylös päästyämme istahdimme varjoon ja kuuntelimme prof. Ericssonin luentoa Elean filosofisesta oppikunnasta.

Sibyllan luola Kymessä.

Paestumin temppeleitä ja uudempia kaivauksia.

Ksenofanes, Parmenides ja Zenon olivat opettaneet täällä. "Kaikki on yhtä", kaikki muuttuminen on näennäistä, aistihavainnot ovat yleensä pettäviä harhakuvia. Elean filosofit kannattivat ensimmäisinä jyrkkää "monismia" eli ykseysoppia ja panteismia.

Hyeleläiset elivät sovussa alkuasukkaiden kanssa. Hannibalin raivotessa Italiassa he olivat viisaasti roomalaisten puolella. Mariuksen – Sullan kansalaissodissa kaupunki menetti itsenäisyytensä ja sai roomalaisen "municipiumin" aseman nimellä Velia. Vuosisatoja kaupungin miljöö säilyi kreikkalaisena. Filosofi- ja lääkärikoulu oli kuuluisa läpi antiikin ajan. – Vähitellen Velia jäi kuitenkin syrjään kulkureiteiltä, läheiset joet muuttuivat purjehduskelvottomiksi hiekkasärkkien takia ja kaupunki kuihtui vähäiseksi kalastajakyläksi. 900-luvulla saraseenit valtasivat sen. Seutu soistui ja malaria levisi, niin että koko paikka oli pakko hylätä. – Kaupunkia on kaivettu esiin vasta 1800-luvun lopulta alkaen ja pontevammin 1900-luvun puolivälistä alkaen. Melkoisia alueita on yhä kaivamatta, onhan vanhan kaupunginmuurin ympärys 9 km. – Mainittakoon vielä, että Velian lääkäriskoululla lienee ollut jatkaja Salernossa, jonne perustettiin yliopisto 1150, erityisalan juuri lääketiede.

Seuraavan päivän aloitimme Silaris (Sele)-joen suistosta, mistä on löytynyt ikivanhan Heran temppelin rauniot. Hera-jumalattaren kultti tuotiin tänne Argoliasta ja paikalle rakennettiin doorilainen pyhäkkö, uhrikaivoja sekä vähitellen yleistä kunnioitusta osoittavia aarretaloja, joita muut siirtokunnat pystyttivät; ne olivat kuin pieniä temppeleitä, mutta niissä ei ollut palvontaa. Kun Vesuvius purkautui 79 jKr., sen tuhka levisi tänne asti, katot murtuivat ja paikka hylättiin sekä painui unohduksiin. 1900-luvulla temppelin jäännöksiä alettiin etsiä jokisuistosta; seutu oli ollut kauan pelättyä aluetta malarian ja rosvojen vuoksi. Nyt Selen vanhasta temppelialueesta on jäljellä vain kiviraunioita.

Hera oli vanha aasialainen äitijumalatar, joka sai kreikkalaisia muotoja. Hänet kuvattiin kärkevänä, ankarana rouvana, erikoinen silinterimuotoinen päähine yllään. Uhrikaivoista on löytynyt runsaasti terrakottapatsaita, joita on myyty temppelialueella kävijöille. Pienoispatsoista huomaa, kuinka malli on vuosisatojen kuluessa muuttunut: tuloksena on miellyttävämpi, nuorempi ja kauniimpi jumalatar, mutta hänen tunnusmerkkinään on jatkuvasti sama päähine. Hänen kunniaakseen vietettiin vuosittain kaksi suurta uhrijuhlaa, joihin liittyi pyörillä kulkevia pikkuveneitä, kukkia ja kynttilöitä. Vuorella läheisessä kylässä juhliitaan ma-

donnaa, jolla on kädessä granaattimena; häntä kunnioitetaan veneenmuotoisin pikkuesinein, jotka täytetään kukilla ja kynttilöillä: kultti jatkuu edelleen, nyt kirkon suojissa!

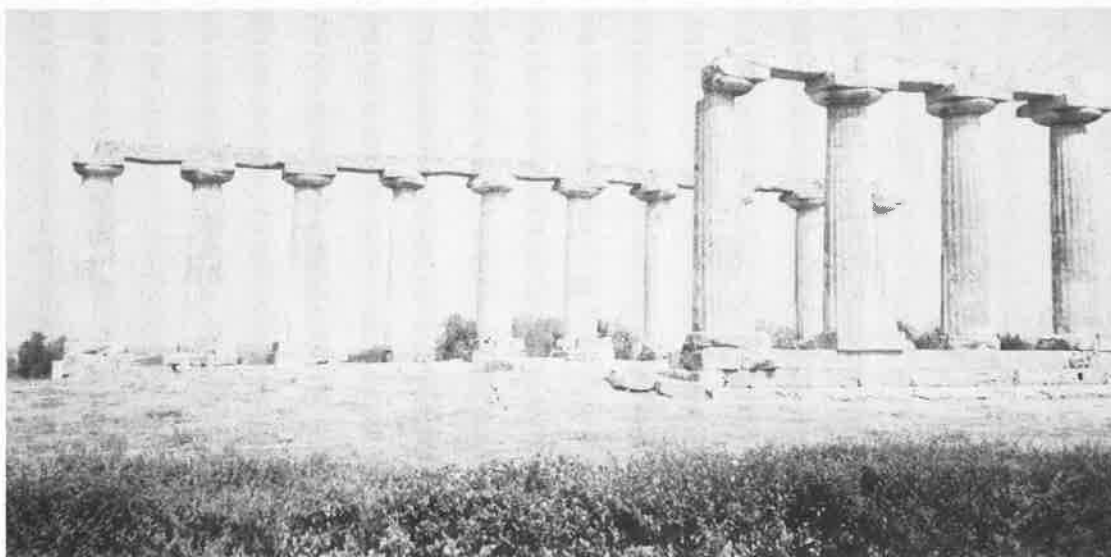
Sele-joen suisto ei ollut kovin hyvä kauppapaikka, joten sybarislaiset etsivät paremman. Löytyikin maastonkohta, jossa kallio oli maanpinnalla, niin että se tarjosi jalustan suurille tempeleille. Uusi kaupunki, joka lienee perustettu jo noin v. 600 eKr., sai nimen Poseidonia. Ympärillä asuvat lukaanit valloittivat sen noin v. 400 ja antoivat sille nimen Paiston eli Paistos. Ja kun roomalaiset ehtivät tänne 273, kaupungin nimeksi tuli Paestum, jona se edelleen tunnetaan.

Kun lähestyy maantietä pitkin Paestumia, huomaa jo kaukaa puiden välistä kolme mahtavaa temppeliä. Vanhin on noin vuodelta 550, seuraava n. 500 ja nuorin n. 450. Paikalta löytyy myös vähäisempiä roomalaisajan temppelijäännöksiä. Suuret temppelit on omistettu Heralle sekä yksi niistä Pallas Athenelle. (Niitä on aikaisemmin nimetty myös Poseidonin ja Demeterin tempeleiksi.) Ne ovat kaikki vanhaa doorilaista tyyliä: paksut pylväät, jotka jäljittelevät varhaisempia tammipylväitä, pylväiden yläpään koristeet jäljittelevät puuleikkauksia, katot oli päällystetty kivilaatoilla. (Puuta jäljittelevät kivikoristeet periytyivät sitten Rooman temppelinrakentajille ja edelleen 1700-luvun uusklassisismiin). Poseidonian temppelit lienee päällystetty kiiltävällä marmorirappauksella sekä voimakkailla väreillä.

Ihastelimme mahtavia temppeleitä, joita jo roomalaiset pitivät tarunomaisina muinaisjäännöksinä. Ne kuvastavat edelleen Poseidonian / Paestumin mahtavuutta. Kaupunki rikastui etenkin attikalaisen keramiikan välityksellä etruskeille. Normaali kauppareitti oli Joonian meren yli, sitten Italian poikki Poseidoniaan ja taas eteenpäin Etruriaan, jonka haudat ovat olleet täynnä attikalaisia maljakoita.

Lukaanit rakensivat kaupungin ympärille muurin, joka on edelleen paikoin nähtävänä. Roomalaisaikana Paestumiin rakennettiin forum sekä temppeleitä ja kylpylöitä, mutta niistä ei ole juuri mitään säilynyt. Kaupunki alkoi autioitua keisariajalla epäterveellisen ilmanalan vuoksi, ja lopullisesti sen hävittivät saraseenit 870-luvulla.

Paestumin museossa kannattaa myös käydä. Se on hyvin modernisti rakennettu. Kaikki Sele-joen suistosta sekä Poseidoniasta / Paestumista löydetty materiaali on koottu tänne. Erikoisesti jäivät mieleeni lukaanien hautamaalaukset, jotka muistuttavat melkoisesti etrus-

Metapontionin Heran temppli eli kansan suussa Tavola di Paladine.

kien vastaavia: uskonnollisia gladiaattoritaisteluja, kilpa-ajoja, hautajaiskisoja, juhla-aterioita, kuitenkin tyyliään yksinkertaisempia, sanoisinpa lapsenomaisia verrattuna etruskilaisiin.

Seuraavana päivänä ajoimme Italian eteläosan poikki "saappaanpohjaan" mielenkiintoisia vuoristoteitä pitkin. Ensiksi oli vastassamme muinaisen Metapontionin arkeologinen alue. Metapontionin perustivat akhalalaiset, erään tiedon mukaan 773 eKr. Komea Heran temppli rakennettiin n. 530. Siitä on pystyssä toistakymmentä pylvästä sekä hieman palkistoa. Tempplin jäännöksiä on kutsuttu satoja vuosia nimellä "tavole Palatine", koska muka Kaarle Suuren miehet pitivät täällä kokouksiaan. Yhtenä tarun lähtökohtana voivat olla normannit, joita todellakin saapui Etelä-Italiaan 1000-luvulla.

Heran temppelialueelta on runsas kilometrin matka varsinaiseen Metapontionin kaupunkiin. Siitä on kaivettu esiin pääkatuja, laaja teatteri ja monen tempplin jäännöksiä. Metapontion eli rauhassa satoja vuosia harjoittaen erityisesti viljanvientiä; vehnä kasvoi hyvin antiikin aikana näillä seuduilla. Metapontionin vanhasa rahassa onkin kuvattuna vehnätähkä sekä heinäsiirikka viljavuuden symbolina. Myös ratsu- ja kilpahevosiä kasvatettiin.

Kirjoittaja Pompeijin amfiteatterin yläkerroksessa. Taustalla rauhallinen Vesuvius.

Hannibalin sodissa Metapontion säilytti ystävyyden roomalaisten kanssa, mutta 100–80 kansalaissodissa se koki suuria mullistuksia. Roomalaistuneena kaupungin nimenä oli Metapontum. – Kuuluisa matemaatikko Pythagoras opetti täällä, hänet myös hauduttiin tänne (muistattehan Pythagoraan teoreema!). – Antiikin loppuaikoina seutu vettyi, malaria levisi ja asukkaiden oli hylättävä kotiseutunsa.

Lämpimässä loppukesän auringossa jatkoimme matkaa Tarentumiin (nyk. Taranto, antiikin Taras). Spartalaiset perustivat sen 708 mainion satamapaikan ääreen. Kaupungin vaakunassa on delfiinipoika, joka pitää käsissään viittaa ja atrainta; tämäkin liittyy Tarentumin suureen merkitykseen merikaupan alalla. – Taras oli Magna Graecian suurin ja rikkain kaupunki. Myös sen taiteellinen sivistys oli korkealla tasolla. Kaupunki käytti puolustukseen kreikkalaisia palkkasotilaita. Nouseva Rooma uhkasi sen mahtia, jolloin apuun kutsuttiin Espeioksen kuningas Pyrrhos. Tämä tuki muutaman vuoden Etelä-Italian kreikkalaisia, kunnes saavutettuaan "Pyrrhoksen voiton" roomalaisista kylästy epävakaisiin kreikkalaisiin ja poistui Italiasta. Rooma valloitti alueen 272 eKr. ja nimesi sen Colonia Tarentumiksi. Hannibalin sodissa Tarentum tuki kartagolaisia, joten sodan loputtua sen asema heikkeni roomalaisten käsissä. Rooma perusti tänne suuren laivastotukikohdan, mutta kreikkalaisuus säilyi. Kaupungissa elettiin vielä kauan miellyttävästi kreikkalaisten perinteiden mukaan. – Nyt kaupungissa on yli 300.000 asukasta; satama on edelleen tärkeä, siitä on suuret osat Italian laivaston sotasatamana.

Vanha kaupunki sijaitsi kapealla niemellä, jonka poikki on nyttemmin kaivettu kanaali. Arkeologisia kaivauksia on suoritettu eri puolilla, mm. tuomiokirkon alla. Kaksi Poseidonin temppelin paksua pylvästä osoittavat vanhan temppelin paikan.

Erityisen komea on Taranton museo. Se on yksi maailman parhaita korinttilaisen ja attikalaisen keraamiikan kokoelmia. Maljakoita valmistettiin myös Italian puolella 500-luvulta alkaen, mutta "alkuperäistä" kiiltoa ei niihin enää osattu luoda. Monissa museon esineissä oli vieressä pieni punainen tähti: tämä maljakko oli ainoa laatuaan koko maailmassa!

Tarentumin kansallismuseossa on myös runsaasti koruja, terrakottaa ja pronssia sekä "matriiseja", joilla on valmistettu erilaisia esineitä; todella näkemisen arvoista.

Paikalliset oppaat varoittivat meitä varkaista; korut, käsilaukut ja lompakot oli parasta jättää hotelliin, jos lähti kaupungille kävelemään. Onneksi meidän ryhmällemme ei sattunut mitään ikävyyksiä.

Palasimme tuttua tietä Italian länsirannikolle ja yövyimme Pompeijin komeassa hotelli Rosariossa. Ihmettelimme perjantai-illan menoa pikkukaupungin torilla: nuorta väkeä sadoittain, mutta joukossa ei näkynyt yhtään humalaista. Monet imeskelivät jäätelöä ja juttelivat pienissä seurueissa.

Laaja antiikin Pompeijin kierros täytti kuudennen matkapäivämme. Mutta tästä ei kannata paljon kertoa, onhan Pompeiji tuttu monille suomalaisille jo ennestään. Itse kävin siellä kolmannen kerran, mutta aina se vain huokuu ihmeellistä tunnelmaa; elämä pysähtyi täydellisesti elokuussa 79 Vesuviuksen purkaukseen. Ihailimme säilyneitä seinämaalauksia, monilta ajoilta peräisin olevia arkkitehtonisia yksityiskohtia ja komeita teattereita. Lämmintä riitti, yleensä iltpäivisin oli 28 astetta ja kirkas aurinko. "Mysteerien huvilassa" viivymme ihmettelemässä seinämaalauksia melkoisen ajan, ja syksyn Helikon-lehdessä olikin prof. Paavo Castrénin kirjoitus niistä. Kannattaa tutustua, etlette ole aikaisemmin lukeneet.

Iltapäivällä siirryimme takaisin Napoliin, jonka lähelle Pozzuoliin majoituimme viimeiseksi yöksi lähelle kuuluisaa Solfataran kraateria. Kävimme vielä ennen pimeän tuloa ihmettelemässä sitäkin ja haistelemassa maasta kohoavaa rikinkatkaa. Kaamea paikka!

Hyvin nukutun yön jälkeen pakkasimme tavaramme tuttuun bussiin ja lähdimme hotellista. Kävimme vielä antiikin Baiaessa, nykyinen Baia, jossa varhaisena keisariaikana oli rikkaiden kesähuiloita kauniin lahden rannalla. Mm. Caligula viihtyi täällä hyvin ja suoritti kummallisia rakennustöitä. – Ajoimme sitten Napolin lentokentälle ja illalla olimme syksyisessä Helsingissä.

Vanha öljynpuristin Taranton liepeillä hylätyssä maalaistalossa.

Näin latinistin kannalta matka oli suurenmoinen. Tiesin kyllä yhtä ja toista roomalaisten historiasta, mutta en ollut käynyt koskaan Etelä-Italian kreikkalaiskaupungeissa. Nyt vasta ymmärsin, miten kreikkalainen sivistys ja taide juuri niiden kautta tunkeutui pohjoiseen, Etruriaan ja Roomaan. Ja oli viehättävää todeta, että samaan aikaan kun Roomassa aloitettiin tasavaltaa kuninkaiden karkoittamisen jälkeen, etelässä monet kukoistavat kaupungit harjoittivat rikasta kauppaa ja asukkaat elivät mukavasti, yleensä sovussa alkuasukkaiden kanssa. Matka täydensi olennaisesti historiankäsitystäni. Luulen, että kaikki matkalaiset olivat tyytyväisiä runsaaseen ohjelmaan ja erinomaiseen opastukseen. – Olen jo varannut paikan ensi syksyn Itä-Kreikan matkalle ("Anatolia II").

**Wagons-lits
Travel
Representative**

SÄÄSTÖÄ

"Mitä Matkatoimisto Kalevalla on tarjottavana yrityksille, jotka ovat riippuvaisia kansainvälisistä kontakteista, mutta ovat pakotettuja kustannussäästöihin, MatkaKalevan aluejohtaja Olli Kauremaa."

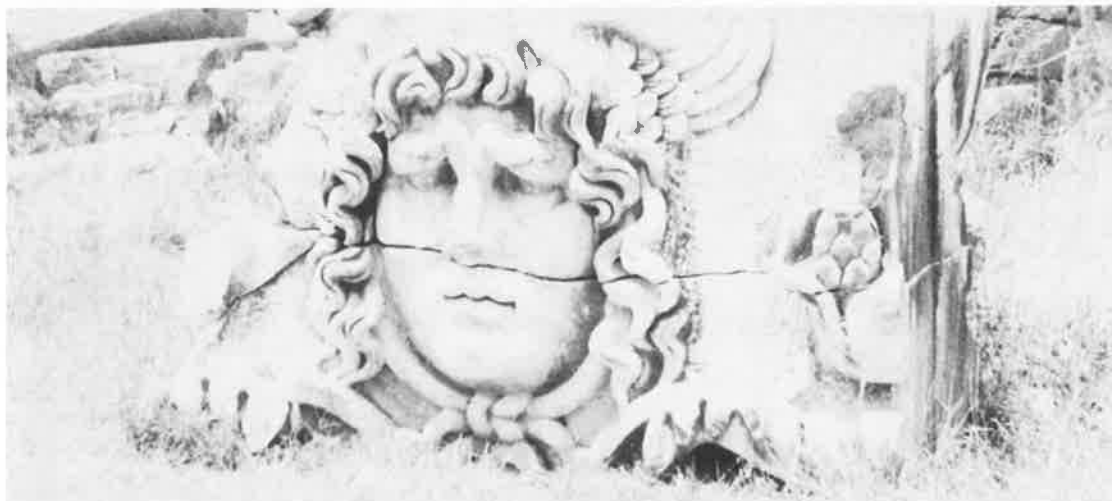
"Kustannukset saadaan kuriin suunnittelemalla ja järjehtämällä nykyinen matkustuskäytäntö. MatkaKalevan edustajan kanssa käydään nämä asiat läpi ja yhdessä toteutamme edullisimmat mahdolliset matkustustavat ja -muodot. Kustannussäästöä saadaan käyttämällä MatkaKalevan edullisia lentohintoja sekä Wagons-lits'in, maailman kolmanneksi suurimman matkatoimiston, erikoishintaisia hotelleja kaikissa maanosissa. Näistä ja kaikista muista kustannussäästöistä kerromme mielellämme lisää."

Liikematkanne onnistuminen ei ole samantekevää.

MatkaKaleva

SÄÄSTÖÄ LIIKEMATKUSTUKSEEN

Yhteinen vaihde (90) 61 811

Didyman Apollon-oraakkelin palkiston toistuva aihe: Gorgoonin aina tuskastuneet kauniit kasvot.

MATKATOIMINTA

Tätä kirjoitettaessa prof. Pentti Laasosen johtama matkaryhmä on parhaillaan Kreetalla tutustumassa saaren historiallisiin ja kirkkohistoriallisiin kohteisiin.

Seuraavassa esittelemme lyhyesti kuluvan vuoden muut matkat ja ennakkosuunnitelman vuoden 1994 matkoista.

SYKSYN -93 MATKAT

'Itäinen Sisilia ja Odyссеia' 5.-12.9.93

Matka suuntautuu Napolin kautta Sisilian Taorminaan, josta käsin tehdään kokopäiväretket Syrakusaan sekä Piazza Armerinaan ja kahden päivän retki Liparin saarelle.

Matkareitin on valinnut ja kohteet esittelee prof. Chr. H. Ericsson, joka toimii matkanjohtajana.

Matkan perushinta on mk 4945,-/hlö puolihoidolla 2-hengen huoneissa.

Ilmoittautumiset ja tiedustelut suoraan matkanjärjestäjälle, Aurinkomatkat/p. 90-1233 214/Ansa Painilainen.

'Anatolia II' 3.-10.10.93

Myös tämän matkan kohdevalinnat on suorittanut yhdistyksen varapuheenjohtaja prof. Chr. H. Ericsson. Hän toimii matkan asiantuntijajohtajana.

Matka toteutetaan bussilla tehtävänä kiertomatkana, jonka alku- ja päätekohtana on Dalaman. Matkareitin aikana käydään useassa antiikin ajan kohteessa ja historiasta tutut nimet, kuten Lyykia, Telmessos, Halikarnassos, Miletos, Efesos, Pergamon jne. palautuvat matkalaisten mieliin ja saavat uutta sisältöä.

Matkan perushinta on mk 3995,-/hlö puolihoidolla 2-hengen huoneissa.

Ilmoittautumiset ja tiedustelut suoraan matkanjärjestäjälle, Aurinkomatkat/p. 90-1233 214/Ansa Painilainen

Molempien yllämainittujen matkojen tarkempi päiväkohtainen ohjelma on jaettu erikseen jäsenkirjeen mukana. Niitä on myös saatavissa matkanjärjestäjältä ja yhdistysten sihteereiltä.

Matkoille voidaan ottaa korkeintaan 30 henkilöä/matka ja niiden toteuttaminen edellyttää vähintään 25 henkilön osallistumista. Molemmat matkakohteet ovat hyvin suosittuja, joten rohkenemme kehottaa ilmoittautumaan mahdollisimman pian.

ENNAKKOTIETOJA VUODEN 1994 MATKOISTA

'Konstantinopoli'

Huhtikuussa matkustetaan Turkkiin. Matkakohteet on valinnut ja matkanjohtajana toimii apulaiskaupunginjohtaja Matti Rossi Oulusta. Matkan keskuspaikkana on Istanbul. Turkin monikerroksisessa kulttuurikuvassa tutustutaan antiikin ja Bysantin ajan kohteisiin, museoihin ja kirkkohistoriallisiin nähtävyyksiin saaden samalla tuntumaa myös maan nykyaikaan. Vähän Aasian puolelle tehdään laajahko 2–3 vrk:n kiertoajelu, jonka kohteina ovat mm. Turkin entinen pääkaupunki – nykyinen Bursa sekä kirkolliskokouskaupunkina tunnettu Nikea – nykyinen Iznik.

'Rooma'

Kesäkuun alkupuolella Villa Lanten Ystävät suunnittelevat juhluvuoden kunniaksi laajamittaisen retken – 'Rooman valloitus' järjestämistä Roomaan. Matka on tarkoitettu jäsenten ohella Villa Lantessa vuosikymmenten saatossa kurssitetuille tai siellä asuneille tutkijoille ja taiteilijoille. (katso siv. 20).

'Saaristoristeily Kykladeilla'

Kesäkuun loppupuolella toteutetaan dos. Jaakko Frösénin johdolla tämä matka, jota teknisten ongelmien vuoksi ei kuluvana vuonna voitu toteuttaa. Piraeuksesta lähtevä risteily kestää n. 8 vrk (koko matka n. 10 vrk), yöpyminen tapahtuu laivalla ja matkan tutustumiskohteina ovat historialtaan ja arkeologialtaan kiehtovan rikkaat Kykladien saaret.

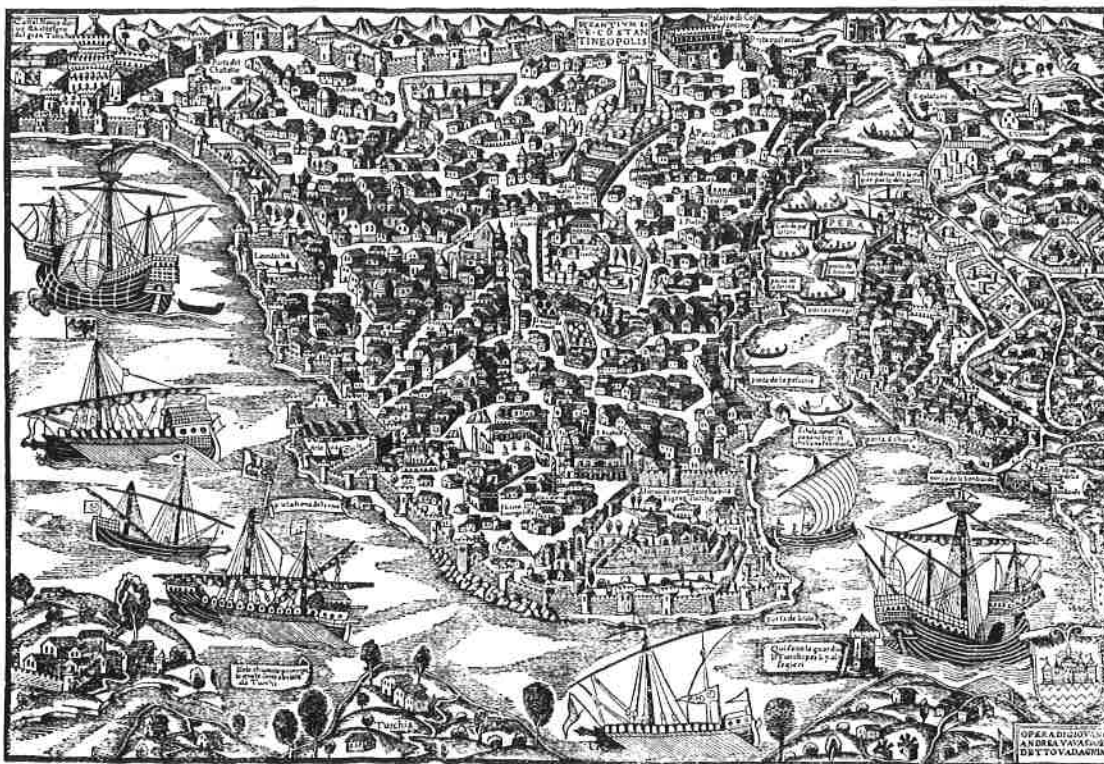
'Attika ja Euboea'

Tämä on työnimenä syyskuun alkupuolella järjestettävälle Kreikan matkalle. Matkan keskuspaikkana on Ateena ja tutustumiskohteina ovat ensisijaisesti Attikan niemellä ja lähisaarille olevat antiikin ajan kohteet ja arkeologiset alueet. Suunnitelman mukaan tehdään Evian saarelle 2-päiväinen retki, jolloin keskitytään lähinnä saaren eteläisen osan kohteisiin. Matkareitin ja -kohteet valitsee klassisen arkeologian dosentti Leena Pietilä-Castrén, joka toimii matkan asiantuntijajohtajana.

'Wien ja Budapest'

Kaupunkien tapahtumatarjonnasta riippuen toteutetaan lokakuun loppupuolella tai marraskuun alussa 5–7 vrk:n kulttuurimatka Wieniin ja Budapestiin museoiden, gallerioiden, teattereiden ja musiikkitapahtumien merkeissä. Matkan johtajana toimii dos. Jaakko Frösén.

Yllämainittujen matkojen yksityiskohtaiset ohjelmat lähetetään niiden valmistuttua Ateenan-instituutin ystävien ja Villa Lanten ystävien jäsenille.

Giovanni Andrea Vavassoren Constantinopolin kuvaus vuodelta 1520.

Tetradrakma - Camarina
435-360 e.Kr.